

AKADEMİK-US

Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi

e-ISSN: 2602-3253

Araştırma Makalesi/Research Article, Haziran 2022, 6/1, 61-86.

Geliş Tarihi: 18.05.2022 Kabul Tarihi: 28.06.2022

‘Secde Hadisi’nin Tahric- Tahlil ve Değerlendirmesi¹

Hatice ERİŞ

Dr., Kur’an Kursu Öğreticisi, Diyanet İşleri Başkanlığı

İstanbul, TÜRKİYE

Dr., Quran Course Tutorial, Presidency of Religious Affairs

eris-h@hotmail.com ORCID: 0000-0001-6606-726X

Öz

İslam vahyi ile muhatap kabul edilen kadınlar, İslam öncesinde toplumlarında varlık olarak hak ve hukukları açısından değer atfedilmeyen bir durumdadır. Hz. Peygamber, erkekler gibi onların da sorumluluk sahibi olduklarını, hak ve vazifelerinin bulunduğunu ifade etmektedir. Fakat Peygamber sonrası değişen toplum yaşantısıyla birlikte eski düşüncelere dönüş mahiyetinde bazı durumlar gözlenmektedir. Bu bağlamda “secde” kelimesi, Türkçeye bulunduğu anlam zenginliği içerisinde sadece ibadet manasında tercüme edilerek İslam inancının kabul etmediği bir şekle dönüşmüş, Rasulullah (s.a) tarafından ifade edilen bir hadisle birlikte kadına dair fikirlerin, İslam öncesine benzer bir anlayışa bürünmesine yol açmış, anlam ve yorum kargaşasına sebep olmuştur. Çalışmamızda konu edindiğimiz hadis, yer aldığı kaynaklar gösterilecek, sened ve metin tahlillerine yer verilecektir. Hadis bağlamından koparılmadan bir bütünlük içerisinde ele alınmaya özen gösterilecek, bulunduğu toplumun dil yapısına uygun bir şekilde tahlil edilerek içerisinde kullanılan kelime yapısı, lafız itibarıyla kullanılan edat, fiil beraberliği çerçevesinde doğru anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Secde, Kadın, Saygı, Eş.

Hadith of “Secde-Recourse” Tahkik-Tahric-Evulation”

Abstract

Adopte the Islamic revelation dealing with women prior to Islam of viewpoints within the community is heartbreaking. The Prophet emphasized many times that women have responsibilities, duties and right as men. But, with the changes in the society after Hz. Muhammed’s death, a return to old thinkings has been observed. Especially in this context “prostrate” has been evaluated only in terms of worship, despite having rich meanings. The Prophet (tu) is expressed by a hadith of the female with

¹ Bu çalışma, Ali Akyüz danışmanlığında 2005 tarihinde tamamladığım, “Eşler Arası Saygının sınırları ve ‘Secde Hadisi’ Tahkik – Tahlil ve Değerlendirme”, başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2005).

the pre-Islamic period by getting into a similar state of understanding of the meaning and interpretation has led to confusion.

The hadith that we have taken as the subject of our study, the sources it takes place will be shown, and the deed and text analyzes will be included. We have tried to take up the hadith as a whole in this work, without removing from the context. In accordance with the hadith of the community resides primarily by the analysis of the structure of the language used in word structure, the word used as preposition, the correct meaning of the verb within the framework of the unity.

Keywords: Hadith, Prayer, Women, Respect, Wife.

حديث السجدة تخريجا وتحليلا وتقديرا

الملخص:

كانت التصورات عن النساء في مجتمع ما قبل الإسلام سيئة للغاية. إلا أنه بمجيء الإسلام أصبح مخاطبات بالتكليف من قبل الوحي الإسلامي. ولقد ثبت أن الرسول ﷺ عبر في مرات عديدة أنهن كالرجال عليهن مسؤوليات، لهن حقوق وعليهن واجبات. غير أنه بعد وفاة الرسول ﷺ ومع تغير واقع المجتمعات بعده لوحظ بعض التغيرات في التصور عن المرأة والتي تعتبر عودة للأفكار القديمة التي كانت قبل الإسلام. وفي هذا السياق بالذات فإنه على الرغم من ثراء المعاني التي تحويها كلمة "سجدة" الواردة في الحديث فإنه قد تم الإقتصار على تفسيرها في إطار العبادة فحسب، وعليه فإن الأفكار المتعلقة بالمرأة فهت من حديث النبي ﷺ بطريقة مماثلة لما كان الحال عليه قبل الإسلام مما كان سبباً في حدوث اضطراب في منهجية فهم النصوص وتفسيرها.

في دراستنا هذه سيتم ذكر المراجع التي ورد فيها الحديث الذي هو موضوع بحثنا مع بيان سنده وتحليل نصه. وسنحرص على تناول الحديث بنظرة شمولية دون فصله عن سياقه. وسنحاول الوصول لفهم صحيح له من خلال تحليله بشكل يناسب البنية اللغوية للمجتمع الذي ورد فيه في إطار تكوين الكلمة المستخدمة في ذلك المجتمع مع مراعاة الفعل والأداة المستعملة معه من الناحية اللفظية.

المفردات الأساسية: حديث، سجدة، امرأة، احترام، زوجة

GİRİŞ

İslam vahyi, biz insanlık olarak hakikatimizden uzaklaştıkça, peygamberler ve kitaplar göndermek suretiyle bizleri onurlu bir hayata yönlendirmiştir. Bu hayatta ısınacak ve şefkat göstereceğimiz eşlerle bizleri buluşturan ilahî vahiy, kadına Allah'a kul olma bilinciyle değer atfederek, onu "Allah'ın emaneti" olarak taltif ederken, cenneti ayaklarının altına alacak kadar da ihtimam göstermiştir. Hz. Peygamber sonrası dönemde ise bulduğu değerini yitirmeye başlamıştır.² Kültür ve coğrafyanın farklılığı, değişik yönetim ve siyasî düşüncelerin hakimiyeti, sosyal ve kültürel alanlarla birlikte ailevi yaşantıda da kadının ikinci plana itildiği izlemi vermiştir. Özellikle evlilik, boşanma, miras alanlarında kadınların yaşadığı sıkıntılar ve bu konuların bazı topluluklarca kadın aleyhinde olmak üzere gündeme getirilmeleri sorunu farklı boyutlara taşımıştır. İfade ettiğimiz değişimde birbirinden tamamen bağımsız, düşünce ekollerinin vücuda gelmesi ve kadına ilişkin nassların farklı yorumlanması, toplum düzeyinde etkili ve kadınla ilgili kararların verilmesine sebep olmuştur.³ Böyle bir düzlemde hadis külliyyatı içinde yer alan - "Allah'tan başkasına secde etmeniz doğru olsaydı, kocanın hanımı üzerindeki hakkının yüceliğinden dolayı kadının, eşine secde etmesini isterdim"⁴ şeklinde tercüme edilen hadisin, nasıl anlaşılması gerektiği hususu ele alınacaktır.

Öncelikle hadisin, tespit edip ulaşabildiğimiz kaynakalardan tahriri yapılacak akabinde, sened ve metinle alakalı tahlil ve değerlendirmelerine yer verilecektir. Rivayetin asli ve tali kaynaklardan yer aldığını görmekteyiz. Tali kaynaklardan yer alan hadisin, mütekaddimden müteahhiruna gelinceye kadar geçirdiği sürecin takip edilmesinin hadisin doğru anlaşılması bakımından değerli olduğunu düşünüyoruz. Zira bu aşamalar, rivayetin o zaman dilimindeki sosyal ve toplumsal bakış açısını, bu bağlamda nasıl değerlendirilip kaynaklarda hangi başlık veya söylemle yer aldığının göstermesi açısından bir panorama çizmektedir. Ve yine yer aldığı dönemin kadın-erkek ilişkisi, aile yapısına etkisi

² Hz. Peygamber'in hemen vefatından kısa bir süre sonra bu değişimin gerçekleştiğini sahabî Abdullah b. Ömer şöyle dile getirir: "Peygamber döneminde hakkımızda ayet iner endişesiyle kadınlarımızla konuşmaktan, onlara kusurlu davranmaktan çekinirdik. Peygamber vefat edince onlara çok söz etmeye ve kusurlu davranmaya başladık". Bkn. Buhârî, 'Nikâh', 80.

³ Musa Carullah, *Hatun*, hzr. Mehmet Görmez, 5. Basım (İstanbul: Otto, 2014), s. 157.

⁴ Ebû Yusuûf, *K. Asâr*, tsh. Ebû'l-Vefa (Kahire: İhyâü'l-Maarifi'n-Nu'maniyye, 1936), 1/203; Abdurrezzak, *Musannef*, thk. Habiburrahman el-Azamî (Beyrut: Mektebetü'l-İslamî), 1983, 11/300-301; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, "Nikâh", 150; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/64, 32/ 144, 26/311, 41/18-19; Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, "Salât", 159; Buhârî, *et-Târihü'l-kebir*, 9/28; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, "Nikâh", 4; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, "Radâ", 10; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, "Nikâh", 41; Bezzar, *el-Müsned/ Bahrü'z-zehhar*, 9/199; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Abdulğafur Süleyman el-Bendarî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-Alemiyye, 1991), "İşretü'n-nisa", 63; İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadis* (Beyrut: Dârü'l-mearife, 1985), 1/426, 2/ 252-253; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 1. Basım (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1953), 9/366; İbn Hibban, *Sahih/el-İhsân fi takribi Sahih-i İbn Hibbân*, thc. tlk. Şuayb el-Arnâvud, 1. Basım (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991), "Nikâh", 8; Taberânî, *Mucemu'l-Kebîr*, thk. thr. Hamdi Abdülmuhid es-Selefi, 2. Basım (Kahire: Mektebetü İbn Temiyye, ?), 5/208-209, 7/129, 11/ 282, 17/183, 18/ 263-264, 351-352, 20/52, 174-175; İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-Duafa* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1985), 4/1393, 1624; Hâkim, *Müstedrek* (Haydarab: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1915, 2/187-189, 4/172; Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Delâilü'n-Nübeveve*, thk. Muhammed Revvâs ve Abdülber Abbâs (Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1991), 1-2/382-386; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, zyl. el-Cevherî en-Nakî, 1. Basım (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife), 1922, 7/291-291; Beyhakî, *es-Sünenü's-sağîr*, thc. tlk. Abdulmuti Emin, 1. Basım (Pakistan: Dârü'l-Vefa', 1989), 6/270; Beğavî, *Şerhu's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnâvud, 1. Basım (Dimeşk: Müessesetü'r-Risâle, 1980), 9/158; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 3. Basım (Kahire: Dârü'l-fikr, 1979/1399), 4/ 75-76; Mizzî, *Tuhfetu'l-eşraf*, tlk. Abdüssamed Şerafeddin, 1. Basım (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1965), 1/170; Heysemî, *Buğyetu'r-râid*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994), 4/564; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, 12/175-176, 178-180; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbî'l-Arabî, 1967), 4/307, 309-311, 9/4-5, 7-9; Heysemî, *Mevâridü'z-zam'an*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994), 4/223-225; İbn Hacer, *el-İsâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcud- Ali Muhammed Muavviz, 1. Basım (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 5/256.

ve dokunuşu açısından İslam toplumunun öncelikleri, değerleri, varsa eksik ve gözden kaçırılan hususlarının tespitinde önem arz etmektedir.

Hadisin doğru kavranması için öncelikle lafzî boyutuyla ele alınması önemlidir. Bu sebeple bizden asırlar önce ifade edilmiş olan bir Peygamber sözü ancak vazedildiği toplumun dil kuralları dahilinde ele alınırsa doğru bir anlayışa kavuşacaktır. Çoğu zaman kendi dil kurallarından sıyrılarak anlam kazanan pek çok Arapça kelime, Kur'an-ı Kerim'in de etkisiyle varlığını hissettirmektedir. Ancak bu kelimelerin özellikle de dinî boyutu olan lafızların tercümesinde çoğu zaman sıkıntılar yaşanmıştır. Bazen hiç kastedilmeyen anlamlara bürünerek farklı anlayışlara sebep olmuştur. Aslî dilden başka bir dile intikalde yaşanan hatalar farklı anlayış ve yorumları beraberinde getirerek zaman zaman ciddi problemlere kapı açmıştır. Özellikle fitne, darabe, secde, lanet vb. kelimeler dilimize, Arapçanın dil kurallarından soyutlanmış bir tercüme tekniğiyle ve semantik kaymalar dikkate alınmadan ciddi hatalarla intikal ettirilmiştir. Arapçada birçok örneği bulunan kullanımı yanında ya dinin ona yüklediği anlamıyla veya bu çok anlamlılık içinden birini tercihte yaşanan hatalı seçimle dilimize kazandırılmıştır. Bu hatalı aktarım üzerine farklı yorumlar bina edilmek suretiyle adeta kavram o anlama mahkum edilmiştir. Sonuçta bu "bir tek kelime" bir kesimin hayatını tamamıyla değiştirmekle kalmamış aynı zamanda toplum, bu konudaki ön kabullerle birtakım anâneler ve adetler geliştirmiştir.⁵ Bu bağlamda kadın ve aile ile ilgili bilgilerin yer aldığı ya da kadın erkek ilişkilerinin değerlendirildiği hadislerin, İslam'ın temel esaslarına uygun bir biçimde yeniden ele alınması, çağın beklentilerine cevap verecek halde sunulması bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır.

1. Hadisin Kaynakları

Hadisin kaynaklarda üç farklı formatta yer aldığını görmekteyiz. Ulaşabildiğimiz seksen dört rivayet, on yedi sahabî ve yüz elli üç farklı râvi tarafından, yenbeği, sulh ve salâh mastarının filleriyle, lev şart edatı beraberinde ismi fâil ve fiil birlikteliğinde nakledilmektedir. Ebû Hureyre (ö.58/677) tarihiyle oniki, Muâz b. Cebel (ö.18/639) tarihiyle onbir, Abdullah b. Ebî Evfa (ö. 86/705) tarihiyle sekiz, Hz. Âişe (ö. 58/677) ve Kays b. Sa'd (ö. 60/680) tarihiyle yedi, Enes b. Mâlik (ö. 93/711) tarihiyle, Zeyd b. Erkâm (ö. 68/688) tarihiyle beş, Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687) ve Gaylan b. Seleme (ö. 23/644) tarihiyle dört, Câbir b. Abdillâh (ö. 78/697) ve Süheyb (ö. 38/659) tarihiyle üç, Sürâka b. Mâlik (ö. 24/645) ve İsmet b. Mâlik (ö.?) tarihiyle iki, Ebû Büreyde (ö. 62vy 63/682 vy 683), Ya'la b. Mürre (ö. ?) ve Abdullah b. Mes'ud (ö. 32/652) tarihiyle birer rivâyet ve sahabî râvisi belirtilmeyen altı tariki ulaşmaktadır.

Çalışmamızda, sıhhat derecesine ulaşılan metinler esas alınacak, rivayetlerin anlamlandırılmasına metin tenkidinde yer verilecektir.

⁵ Uydurma veya Peygamber (sa)'in konuşmalarından yanlış aktarılan hadislerin yanında; mantık ve anlam itibarıyla çirkin ve zorlayıcı, Kur'an ahkâmına ve sahih sünnete aykırı da olsa halk içinde dini bir hassasiyetle ve teslimiyetle kabul görenek yaptırım gücüne sahip kıssalar, kadının uğursuzluk ve aşağılama atfeden anlayışları besleyip desteklemiştir. Bu anlatımlarda kadının zihinsel yetersizliği, akılsızlığı, iradesiz ve güvenilmez oluşu, nankör ve kadirbilmezliği, cinsel manada zaaf içinde ve dirençsiz oluşu, gösteri düşkünlüğü sebebiyle denetlenme ihtiyacı, okuyup yazmasının sakıncalı olduğu konuları zaman zaman edebe aykırı bir biçimde dillendirildiği ve işlendiği görülmektedir. Bu tür kıssa ve menkıbelerin Müslümanlar nezdinde muteber alim/yazarların eserlerinde yer alması da ayrı bir problem teşkil etmektedir. Bkn. Cihan Aktaş, "Kadının Toplumsallaşması ve Fitne", *İslâmî İlimler Dergisi*, 5/ 4,(1991), 256.

2. Hadisin Sened Tenkidi

2.1. Dârimî “Sünen-i Dârimî”⁶

Rasulullah (sa)> eş-Şa’bî (ö.104)> Husayn (ö.136)> Şerîk (177/178)> İshâk el-Ezrâk (ö.195)> Amr b. Avn (ö.?)> Dârimî (ö. 255/869).

Dârimî’nin “Sünen”inde hadisin Kays b. Sa’d ve Ebû Büreyde tarikiyle olmak üzere iki rivâyeti bulunmaktadır. Sahabî râvisi Kays b. Sa’d olan rivâyette beş râvi bulunmakta ve aynı senetle Ebû Dâvûd tarafından rivâyet edilmektedir. Hadisin râvilerinden Amr b. Avn, Ebû Hâtim ve Ebû Zür’a tarafından tevsîk edilmektedir.⁷ İshâk b. Yûsuf el-Ezrâk, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İclî, Hatib ve Bezzâr tarafından tevsîk edilmekte⁸ yine Şerîk, Yahyâ b. Maîn tarafından tevsîk olunmakla beraber İbn Hibbân onun ömrünün sonlarına doğru hafızasının bozulduğunu ancak kendisinden İshâk el-Ezrak gibi daha önce dinlemiş olanların ondan rivâyetinde hata bulunmadığını haber vermektedir.⁹ Husayn b. Abdirrahmân, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İclî ve Ebû Hâtim tarafından tevsîk edilmekte¹⁰ yine Şa’bî Yahyâ b. Maîn ve Ebû Zür’a tarafından tevsîk edilmekte¹¹ dolayısıyla hadis bu isnadıyla sahihtir.

2.2. Ebû Dâvud “Sünen”¹²

Rasulullah (Sa)> Kays b. Sa’d (ö. 60/680)> eş-Şa’bî (öl. 104)> Husayn (ö. 136)> Şerîk (ö.177/178)> İshâk b. Yûsuf (ö. 195)> Amr b. Avn (ö. ?)> Ebû Dâvûd (ö. 275/888).

Ebû Dâvûd, hadisin tek rivâyetini Amr b. Avn kanalıyla almaktadır. Amr b. Avn, İshâk b. Yûsuf, Şerîk, Husayn, eş-Şa’bî Dârimî rivâyetinde yer alan râviler olup kendileriyle ilgili değerlendirmelere mezkur yerde verildiği üzere genel kanâat her râvinin sika olduğu yönündedir.¹³ İbn Hazm, senette yer alan Şerîk b. Abdullah’ın müdellis olduğu, münker hadisleri zayıf râvilerden alarak onların adlarını gizlediği ve güvenilir râvilere nisbet ettiği gerekçesiyle cerh etmekte ve bu hadisi kabul etmemektedir.¹⁴ Ancak hadisin senedinde yer alan Şerîk b. Abdullah’ı, Yahyâ b. Maîn sadûk ve sikâ olarak değerlendirirken, İbn Hibbân onun ömrünün sonunda rivâyet ettiklerinde hata ettiğini hafızasının değişikliğe uğradığını haber vermekte ancak kendisinden İshâk el-Ezrak gibi daha önce dinlemiş olanların ondan rivâyetinde hata bulunmadığını, sonradan Kufe’de dinleyenlerde ise hata bulunduğunu dile getirmektedir.¹⁵ Dolayısıyla Yahyâ b. Maîn değerlendirmesini tercih ederek ve İbn Hibbân’ın açıklamasında ihtilatın ömrünün sonunda vuku bulduğunu ve râvisi bulunan İshâk el-Ezrâk’ın ondan olan rivâyetinin sıhhatini dile getirmesi neticesinde hadis bu isnadıyla sahihtir.¹⁶

⁶ Dârimî, “Salât”, 159.

⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 6/252.

⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, 1/224; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 2/238.

⁹ İbn Hibban, *Sikât*, 6/444.

¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 3/193.

¹¹ Zehebî, *A’lâm*, 4/318.

¹² Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 41.

¹³ Bkz. s. 4-5.

¹⁴ İbn Hazm, *Muhalla*, 11/759-760 Aktaran: Selman Başaran, “İbn Hazm’ın Kütüb-i Sitteye Bakışı”, *İslâmî Araştırmalar* 2/ 6 (Ocak 1988), s. 19.

¹⁵ Bkz. s. 4-5.

¹⁶ Beğavî, İsnadında yer alan Şerik b. Abdullah’ın suu’l-hıfz olduğunu zikretmektedir, Bkz. *Şerhü’s-sünne*, 9/158; Şuayb el-Arnaud, Şerîk en-Neha’înin hadisinin, şahidleri bulunan hasen bir hadis olduğunu belirtmektedir, Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 32/147.

2.3. Tirmizî "Cami"¹⁷

Rasulullah (sa)> Ebû Hureyre (ö. 58/677)> Ebû Seleme (ö. 94 vy 104)> en-Nadr b. Şümeyl (ö. 204)> Muhammed b. Gaylan (ö.239)> Tirmizî (ö.279/892).

Tirmizî hadisi bir tek senedle, Ebû Hureyre tarihiyle nakletmektedir. 4 râvisi bulunan rivâyette yer alan Mahmud b. Gaylan, Ebû Hâtim tarafından tevsîk edilmektedir.¹⁸ en-Nadr b. Şümeyl yine Yahyâ b. Maîn, Ali b.el-Medinî ve Nesaî gibi birçok cerh ve ta'dîl imamı tarafından tevsîk edilmekte¹⁹, Muhammed b. Amr²⁰ ve Ebû Seleme'nin²¹ sika olduğu kaynaklarda zikredilmekte ve hadisin bu tarihinin "hasen-garib" olduğu Tirmizî tarafından belirtilmektedir. M. Nasıruddin el-Elbânî de Ebû Hureyre'den nakledilen yukarıda isnadını vermiş olduğumuz hadisin "hasen sahih" olduğunu dile getirmektedir.²²

2.4. İbn Hibbân "Sahîh"²³

Rasulullah (sa)> Ebû Hureyre (ö. 58)> Ebû Seleme (ö.94vy104)> Muhammed b. Amr (ö. 145)> Ebû Üsâme (ö. 201)> İbrahim b. Saîd el-Cevherî (ö. 250)> el-Hasan b. Süfyân (ö.303)> İbn Hibbân (ö. 354/965).

İbn Hibbân hadisi, sahâbi râvileri Ebû Hureyre ve İbn Ebî Evfâ olan iki farklı senetle zikretmektedir. Her iki sened beşer, toplam on farklı râvi tarafından rivâyet edilmektedir. Ebû Hureyre tarihinde yer alan el-Hasan b. Süfyân'ın, İbn Hibbân tasnif ve tahdis ettiğini; Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Razî bir benzerinin bulunmadığını ifade ederken; İbn Ebî Şeybe "sadûk" olduğunu belirtmektedir²⁴. İbrâhim b. Saîd²⁵ ve Ebû Üsâme²⁶ hakkındaki değerlendirmeler sika oldukları yönündedir. Muhammed b. Amr'ı, Yahyâ b. Maîn tevsîk ederken²⁷, Tirmizî rivâyetinde yer alan Ebû Seleme²⁸ hakkındaki değerlendirme sika olduğu yönündedir²⁹.

2.5. Taberânî "Mu'cemü'l-Kebîr"³⁰

Rasulullah (sa)> Kays b. Sa'd (öl. 60/680)>eş-Şa'bî (ö. 104)> Husayn (öl. 163)> Şerîk (ö. 177vy 178)> İshâk b. el-Ezrâk (ö. 195)> Amr b. Avn (ö.?)> Ali b. Abdilaziz (ö.?)> Taberânî (ö. 360).

¹⁷ Tirmizî, "Radâ", 10.

¹⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 8/291.

¹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, 8/477.

²⁰ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, 8/31.

²¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 6/352; Zehebî, *A'lâm*, 4/289; İbn Hibban, *Sikât*, 5/2.

²² Elbânî, *Sahîhu Sünen-i Tirmizî*, 1. Baskı (Riyad: Mektebetü't-Terbiyyetü'l-Arabî, 1988),1/340: Beğavî, İsnadının hasen olduğunu ifade ederken, Bkz. *Şerhü's-sünne*, 9/158; Şuayb el-Arnaud da yine hadisin bu isnadının Muhammed b. Amr sebebiyle hasen olduğunu belirtmektedir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 32/147.

²³ İbn Hibbân, "Nikâh" 8.

²⁴ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, 3/16.

²⁵ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, 2/104; İbn Hacer, *Tehzîb*, 1/144.

²⁶ İbn Hibban, *Sikât*, 6/222.

²⁷ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, 8/31.

²⁸ Zehebî, *A'lâm*, 4/289; İbn Hibban, *Sikât*, 5/2.

²⁹ Elbânî, hadisin Ebû Hureyre'den ihtisaren rivâyet edildiğini belirtmekte ve li gayri sahih açıklamasını yapmaktadır. Bkz. *"Sahîhu et-Terğîb ve't-terhîb"*, 2/415; Şuayb el-Arnaud, hadisin isnadının hasen olduğunu belirtirken, Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/65; Ayrıca hadisin bizzat kendisinin sahih olduğunu, isnadının ise hasen olduğunu ve Muhammed b. Amr dışındaki ricâlinin sikâ olduğunu belirtmekte, Bkz. *el-İhsân fi Takrîbi Sahih-i İbn Hibbân*, 9/470.

³⁰ Taberânî, 5/208-209; 7/129; 11/282; 17/183; 18/263-264, 351-352; 20/52, 174-175.

Hadis Taberânî’de, Zeyd b. Erkam’dan Üç, Muâz b. Cebel, Süheyb ve Sürâka b. Mâlik’ten iki ve İbn Abbâs, Gaylan b. Seleme, Kays b. Sa’d ve İsmet’ten birer tarikle on üç rivâyeti, toplam kırk dokuz farklı râviden nakletmektedir.

Kays b. Sa’d tarihinde, Ali b. Abdilaziz dışındaki râviler Dârimi ricâlidir. Mezkûr rivâyette yer aldığı üzere râviler hakkındaki genel kanaât sikâ oldukları yönündedir.³¹ Ali b. Abdilaziz ise İbn Ebî Hâtim, sadûk; Darekutnî sikâ; Zehebî de hasenü’l-hadis olduğunu belirtmektedir.³² Hadis bu isnadıyla sahih görünümündedir.

2.6. Beyhaki “es-Sünenü’l-kübrâ, es-Sünenü’s-sağîr”³³

Rasulullah (s..a)> Ebû Hureyre (ö. 58)> Ebû Seleme (ö.94 vy104)> Muhammed b. Amr (ö.145)> en-Nadr b. şümeyl (ö.204)> Ahmed b. Mansûr (ö.258)> Ebû Hamîd b. Bilâl (ö.330)> Ebû Tâhir el-Fakîh (ö. 410)> Beyhakî (ö. 458).

Beyhakî hadisi, Ebû Hureyre’dan rivayet etmektedir. Hadisin rivâyetinde yer alan Muhammed b. Muhammed’i (Ebû Tâhir el-Fakîh) Zehebî, hadis ashabının imamı olarak tanıtmaktadır³⁴. Ebû Hâmîd b. Bilâl, el-Halîlî tarafından tevsîk edilmektedir³⁵. Ahmed b. Mansûr, Ebû Hâtim tarafından sadûk olarak değerlendirilirken³⁶, senedde yer alan en-Nadr b. Şümeyl, Muhammed b. Amr ve Ebû Seleme, Tirmizî ricâlidir, mezkûr rivâyette yer aldığı üzere haklarındaki kanaât sika oldukları yönündedir³⁷. Dolayısıyla hadis, bu isnadıyla sahihtir.

3. Hadisin Metin Tenkidi

Yapılan incelemeler sonucunda isnadının zayıf, senedinin sahih olmadığı belirlenen, metin tenkidine esas teşkil etmeyen hadisler değerlendirmeye alınmayıp, isnad tenkidinde sahih hükmü verilmiş olan hadisler üzerinden çalışmaya devam edilecektir. “Abartılı saygı/secde” hadisi ile ilgili olarak kaynaklardan ulaşılabildiğimiz seksen dört rivâyet içerisinde sahih olduğu sonucuna ulaştığımız altı rivâyetin üçü lev şart edatıyla beraberinde ism-i fâil lafzıyla, ikisi lev şart edatı ve fiil beraberliğinde, bir diğeri ise “Yenbeği” lafzı olumsuzuyla rivâyet edilmektedir. Nasuriddin Elbânî’nin hasen-sahih, Tirmizî’nin hasen-garib olduğunu belirttiği hadis yine lev şart edatı ile ism-i fâil kalıbıyla rivâyet olunmaktadır. Sened itibariyle hasen olduğunu düşündüğümüz altı hadisin bir rivayeti “Lev şart” edatı birlikteliğinde fiil ve ism-i fâil kalıbıyla, bir rivâyeti “Lev şart” edatı ve fiil beraberliğinde, üç rivâyet “Yesluh” lafzı olumsuzu beraberliğinde, bir rivâyeti “Lev şart” edatı ve “Yesluh” lafzı birlikteliğinde sevk olunmaktadır. İsnadı sahih olan rivâyetlerin lafız, sahabî râvisi ve yer aldığı kaynaklara göre açılımı şöyle gösterebiliriz;

³¹ Bkz. s. 4-5.

³² Zehebî, *A’lâm*, 13/249.

³³ Beyhâkî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 7/291-292; *es-Sünenü’s-sağîr*, 6/270.

³⁴ Zehebî, *A’lâm*, 17/277.

³⁵ Zehebî, *A’lâm*, 15/284.

³⁶ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, 2/78.

³⁷ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, 3/133, 8/ 31; İbn Hacer, *Tehzîb*, 6/352.

Tablo-1

Sıra No	Rivâyetin Yer Aldığı Kaynak	Lev Şart edatı ve İ.Fail "Amir" Lafzıyla	Lev Ş.Edatı ve Mazi Fiil "Emertü" Lafzıyla	"Yenbeği" Lafzıyla
1	Dârimî, Sünen		Kays b. Sa'd	
2	Ebû Dâvud, Sünen	Kays b. Sa'd		
3	Tirmizî, Cami	Ebû Hureyre		
4	İbn Hibbân, Sahih			Ebû Hureyre
5	Taberânî el-Mu'cemü'l kebîr		Kays b. Sa'd	
6	Beyhakî, S.Sağîr	Ebû Hureyre		

3.1. Rivâyetler Arasında Lafız, Mana, Zaman, Yer Mukayesesi

Hadisin metin tenkidine dair bilgiler, bazı özellikler tespit edildikten sonra o kaideler - ki aşağıda maddeler halinde ifade ettiğimiz çerçeve- dahilinde sunulacaktır;

- Hz.Peygamber (s.a)'in ifadesindeki lafız ve mana farklılığı.
- Hadisin vürûd sebebine ilişkin nakiller.
- Hadiste vurgusu bulunan lafızlar ve farklılığı.
- Hadisler arası yer ve zaman farklılığı veya ziyadesi.
- Aynı sahabîden nakledilen rivâyetler arasında bulunan farklılıklar.
- Hadise dair şerhlerde yer alan yorumlar.

3.1.1. Dârimî "Sünen"indeki Kays b. Sa'd Rivâyeti

Kays b. Sa'd Hire'ye gönderilmekte ve sahabî oraya ulaştığında halkın, ileri gelenlerine abartılı ve aşırı bir saygının ifadesi olan secde ederek selamlama, ta'zim gösterme tutum ve davranışlarında bulduklarına şahit olmaktadır. Rasûlullah (s.a) 'a, döndüğünde "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana secde edelim/abartılı ta'zimde bulunalım mı?" şeklinde bir soru yöneltmekte, Rasûlullah (s.a), "Eğer birine emretseydim, Allah'ın yücelttiği hakkının büyüklüğünden dolayı kadının kocasına secde etmesini/abartılı ta'zimde bulunmasını emrederdim" şeklinde hadis anlamlandırılmaktadır.

Rasûlullah (s.a), kendisine teklif edilen bu tür aşırı ve abartılı bir saygı anlayışını reddederek, kabul etmemektedir. O dönemin kadın telakkisini dikkate alarak, kocanın hanımı üzerindeki hakkının yüceliğine rağmen kadından da bu tür bir davranışı eşine karşı sergilemesini istememektedir.

3.1.2.Ebû Dâvud "Sünen"'indeki Kays b. Sa'd Rivâyeti

Sahabî râvisi Kays b. Sa'd, Hire'ye geldiğinde orada bulunan halkın, ileri gelenlerine abartılı ve aşırı bir saygı gösterisi şeklinde secde ederek selamladıklarını görmektedir. Akabinde sahabî bu tür aşırı bir saygı ve hürmet gösterilmeğe en layık olanın ve hak edenin Rasûlullah (s.a) olduğunu düşünmektedir. Nitekim Rasûlullah (s.a) 'a, döndüğünde gördüğü olayı nakletmekte ve "Ya Rasûlallah! Bu şekilde ta'zim göstermemize en layık olan sensin" demektedir. Rasûlullah (s.a) da "Benim kabrime uğradığında ona bu şekilde ta'zim gösterir miydin, buna ne dersin?" sorusunu yöneltmekte ve sahabî, "Hayır" yanıtını vermektedir. Yine Rasulullah (s.a); "Böyle yapmayın! Eğer birine, bir başkasına abartılı saygı göstermesini/secde etmesini emretseydim, Allah'ın yücelttiği hakkın büyüklüğünden dolayı, kadının kocasına abartılı saygı göstermesini/secde etmesini emrederdim" şeklinde anlamlandırılmaktadır.

Hz. Peygamber burada sahabînin anlattığı olay üzerine hemen karşılık vermekte ve bir metod olarak kullandığı soru yönelterek öğretme şekline dair güzel bir tabloyla, önce sahabîye soru sorarak işin önemine dikkat çekmekte, ardından olması gereken hakikati açıklama yoluna gitmektedir. Böylelikle soruyu yönelten cevap aldığı gibi aynı zamanda nasıl anlaması ve davranması gerektiğini öğrenmektedir.

Rivâyetten, Kays b. Sa'd'ın Hire'ye gittiği açıkça ifade edilmektedir. Dönüşünün ne zaman gerçekleştiğine dair bilgi açıkça belirtilmemekle birlikte Hire dönüşü Hz.Peygamber'e gelerek gördüklerini nakletmekte bunu hadiste yer alan "Kays b. Sa'd, Hire'ye gittim bir de göreyim oranın halkı, ileri gelenlerine secde eder vaziyette ta'zimde bulunuyorlar" cümlesinden anlamaktayız. Azîmâbâdî, "Merzuban"'dan kasıt melik olmayıp kavmin ileri gelenlerinin ifade edildiğini belirtmekte ve Rasûlullah (s.a)'a böyle bir saygı isteminin O'nun mahlukatın en büyüğü ve mevcut varlıkların en kerimi (muhteremi) olmasından kaynaklandığını belirterek, kabrine uğranıldığında bu şekilde bir saygıya ilişkin olarak kabir ya da kabirde bulunan için bu davranışı sergilemeyi sorduğunu ifade ederek Hz. Peygamber'in "Yapmayın" emrini et-Taybî'nin şöyle açıkladığını nakletmektedir;

"Yani secde etme (abartılı bir şekilde saygı gösterip, ta'zimde bulunma) ölmeyen, diri olan, mülkü zail olmayanadır. Çünkü sen şimdi bana sevginden ve hürmetinin çokluğundan dolayı ta'zimde bulunuyorsun, vefat ettiğimde bundan kaçınacaksın. "Eğer emredici olsaydım" lafzı ise yani şayet bunu benim için emretmem ya da bunun farz olması uygun (doğru, yapılabilir, uygun karşılanabilir, yapılması hoş) olsaydı gerçekten kendim için emrederdim" şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmektedir.³⁸

³⁸ Azîmâbâdî, *Avnû'l-Ma'bûd*, thk. Abdurrahman Muhamed Osman (Medine-i Münevvere; Mektebetü's-Selefiyye, 1968), 6/ 177-179.

"Kadınlara, Allah'ın eşlerinin onların üzerinde bulunan haklarından dolayı bu şekilde ta'zim göstermelerini isterdim" -şeklinde tercüme edilen- kısımla ilgili olarak da "Allah, insanları birbirinden üstün kıldığı ve mallarından harca(yıp kadınların geçimini sağla)dıkları için erkekler, kadınlar üzerine yöneticidirler"³⁹ ayetine işaret ettiğini belirtmektedir. Münzirî, hadisin isnadında yer alan Şerik b. Abdillâh hakkında birçok ihtilaf olduğunu belirtmektedir.⁴⁰

Seharanfurî, Hire'nin Kufe'nin yanında eski bir yerleşim yeri olduğunu belirterek "Kûfe'ye üç mil mesafededir. Oranın Necef olduğu da söylenmiştir. Necef, yaklaşık olarak doğuda bir mil mesafede Basra Körfezi ve Hire'ye bitişir" açıklamalarıyla şehrin coğrafik konumu hakkında bilgi vermektedir. "Merzuban" lafzını melik olmayıp "kavmin ileri gelenleri" olarak belirtmekte ve onların araplaştıklarını ve arap örfünü, ahlakını aldıklarını da eklemektedir. Sahabî, kendi içinden Rasûlullah (s.a)'ın bu ta'zime, mahlukatın en büyüğü ve mevcut varlıkların en keremi olduğunu düşünerek daha layık olduğunu zihninden geçirmekte ve Rasûlullah (s.a)'a gelerek bu durumu anlatıp, ta'zim ve hürmet etme isteğini naklederken "Ya Rasûlullah! Sen böyle bir ta'zim ve hürmete o (mevzubanlardan/ileri gelenlerden) daha öncelikli ve layıksın" demektedir. Hz. Peygamber'e "Sana bu şekilde ta'zim ve hürmet gösterelim mi?" Sorusunun akabinde Hz. Peygamber'in "Kabrime veya o kabrin içindekine uğradığında bunu yapar mısın?" şeklinde soru buyurduklarını belirttikten sonra Hz. Peygamber'in "Yapmayın" emri hitabının genel olduğunu, hem kendisine hem de bir başkasına sevgiden dolayı böyle bir davranışta bulunulmaması gerektiğini belirterek bu şekilde bir ta'zim ve hürmet göstermelerini yasaklamaktadır. et-Taybî'nin Azimâbâdî'de naklettiğimiz görüşünü zikrettikten sonra, bana göre hadisin manası şudur diyerek; "Bedenin, kemalin taşıyıcısı olan ruhun yeri olduğu gibi kabrin de bedeninin yeri olduğu ve bedeninin yeri olan kabre bu şekilde bir ta'zim gösterilmeyeceği gibi cisim olan ruhun yerine/beden de bu şekilde bir ta'zim gösterilmez, Allah en doğrusunu bilir" şeklinde açıklamada bulunmaktadır. Daha sonraki paragraflar da Azimâbâdî'de bulunan açıklamanın aynısıdır. "Kadınlara eşlerine secde etmelerini emrederdim" -şeklinde anlamlandırılan- cümlesiyle ilgili olarak, "onlara ta'zim gösterip, hürmet etmelerini" tarzında açıklamada bulunmakta ve hadisin bu kısmının Allah Teâlâ'nın Nisa 4/34. ayetindeki buyruğuna işaret olduğunu belirtmektedir.⁴¹

3.1.3. Tirmizî "Cami"'deki Ebû Hureyre Rivâyeti

Sahabî, Hz. Peygamber'in ağzından duyduğu hadisi direk aktarmaktadır. Ondan öncesinde hadisin söylenme sebebine ilişkin herhangi bir açıklama bulunmadığı gibi aynı zaman da kime söylendiği hakkında, kendisine soru sorulup-sorulmadığı veya hadisin zaman ve mekanına ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber hadisi, "Birinin, bir başkasına abartılı saygı

³⁹ en-Nisa, 4/34.

⁴⁰ Azimâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*, 6/ 177-179.

⁴¹ Seharanfurî, *Bezli'l-Mechûd*, tlk. Zekerriyya b. Yahya el-Kandehlevî (Beyrut; Dârü'l-Kütübî'l-Alemyye, ?), 9-10/180-182.

göstermesini/secde etmesini emretseydim” şekli ile-anlamlandırılan cümle- sadece Hz. Peygamber’in sözü olarak nakledilmektedir. Tirmizî, hadisin “hasen-garib” olduğunu belirtirken, Nasıruddin el-Elbânî hadisin “hasen-sahih” olduğunu belirtmektedir⁴².

Mübârekfurî, Hz. Peygamber’in, “Kadına, kocasına bu şekilde ta’zimde bulunmasını isterdim” – şeklinde anlam verilen-sözü için “Kocanın, karısı üzerinde haklarının çokluğunu ve kadının şükrünü eda etmedeki acziyetine işaretler. Burada kadının, kocası hakkında itaatinin varlığına son derece mübalağa vardır. Çünkü bu şekilde abartılı bir saygı göstergesi Allah’tan başkasına helal değildir” açıklamasını yapmaktadır. Şevkânî, “Neyl”de hadisleri zikirden sonra Ebû Hureyre’nin hadisi, lafzen değilde manen rivâyet ettiğini dile getirir ve sonrasında; “Bu hadisler, “eğer bir beşere aşırı, abartılı bir şekilde secde edilerek ta’zim doğru (uygun, kabul edilebilir) olsaydı onu, kadının kocasına yapmasını emrederdim” şeklinde birbirlerine şahit ve kuvvetlendiren mahiyette geldiklerini belirtmektedir.⁴³

İbnü’l-Arabî, “*Arizâtü’l-Ahvezî*”de, Tirmizî’nin bu rivâyetiyle ilgili olarak zikrettiği “hasen-garip” sözünü nakletmekte ve hadisin başka tariklerini ve râvilerinin isimlerini zikretmektedir.⁴⁴

3.1.4. İbn Hibban “Sahih”indeki Ebû Hureyre Rivâyeti

İbn Hibban, Ebû Hureyre’den gelen rivâyetin başında hadisin vürûd sebebine ilişkin olarak “Hz. Peygamber Ensar’a ait bir duvara (bahçeye) geldiğinde birde ne görsün kavga edip birbirlerine vuran, ürküten iki deve var. Onlara yaklaştığı zaman her ikisinin de başlarını yere koyduklarını (eğdiklerini) belirterek Rasûlullah (s.a)’ın beraberinde bulunanlardan birinin “O’na secde etti (abartılı, aşırı bir ta’zimde bulundu, hürmet gösterdi)” dediğini nakletmektedir. Rasûlullah bu söz üzerine; “Birinin, bir başkasına aşırı, abartılı bir ta’zimde bulunup saygı göstermesi gerekmez (gerekli değildir). Eğer bir kimsenin, birine bu şekilde ta’zimde bulunması gerekli olsaydı, Allah’ın yücelttiği hakkının büyüklüğünden dolayı, kadının kocasına secde etmesini/abartılı saygı göstermesini emrederdim” şeklinde –tercüme edilen- bir açıklamada bulunmaktadır.

Diğer sahih rivâyetlerden farklı olarak hadisin vürûd sebebi, olayın vuku bulduğu mekan ve zaman, olayın nesnesi durumunda bulunan varlıkların farklılık arzettiği gibi hadisin lafzı da farklılık arz etmektedir. Hz. Peygamber’in bir bahçeye geldiği, bahçede bulunan develerin kendisine aşırı bir ta’zimde bulunması sebebiyle yanında bulunan bir şahsın “ta’zimde bulundular/secde ettiler” sözüne karşılık olarak Hz. Peygamber farklı bir lafızla “gerekli olsaydı-gerekmez” lafızlarını kullanmakta ve bu tür aşırı, abartılı bir ta’zimi reddetmekte ve insan cinsinde bulunan bir varlığın yine kendi cinsinden olan herhangi bir insana böyle bir davranışta bulunmasının doğru olmadığını belirtmektedir. Nitekim böyle bir şeyin gerekliliği halinde kadının kocasına bu tür abartılı bir ta’zimde bulunmasını Hz.

⁴² Elbânî, *Sahihu Sünen-i Tirmizî*, 1/340.

⁴³ Mübârekfurî, *Tuhfetü’l-Ahvezî*, Nşr. Abdurrahman Muhammed Osman, 10 Cilt (Kahire: Matbaatü’l-Medeni), 1387/1964, 4/324.

⁴⁴ İbnü’l-Arabî, *Arizâtü’l-Ahvezî* (Beyrut; Darü’l-Kütübü’l-Alemiyye, ?), 15-16/109-110.

Peygamber'in isteyebileceğini, bunun da ancak Allah'ın, kocanın karısı üzerinde kıldığı haktan dolayı olacağını belirtmektedir. Hadis lafzının "lev" şart edatı ve akabinde "Yenbeği" ifadesi ile sevk edilmesi aslında bu tür bir abartılı ta'zim ve hürmet göstergesinin kadınlardan da istenmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Zira rivayette Hz. Peygamber'in yanında bulunanlardan birinin "secde ettiler" sözü üzerine, Rasulullah'ın hemen cevap olarak hadiste bunu istemediğini belirtilmiş olması yanlış bir anlama ve akabindeki hatalı uygulamaya engel olma istemini göstermektedir. Bu konuda tartışmaya mahâl vermeyecek bir açıklıkta, muhatapların anlayacağı bir dil ve üslûb kullanarak son noktayı koymaktadır.

3.1.5. Taberânî "el-Mu'cemü'l-kebir"indeki Kays b. Sa'd Rivâyeti

Sahabî Hire'ye gittiğinde halkın ileri gelenlerine abartılı saygıyı ifade eden secde ederek ta'zimde bulduklarına şahit olmaktadır. Diğer Kays b. Sa'd rivayetinden farklı olarak hemen "Sen o ta'zim gösterilenlerden buna daha layıksın" ifadesi yer almakta ve sahabînin dönüşüyle ilgili herhangi bir açıklama kaydedilmemektedir. Akabinde Rasûlullah "Hayır yapmayın" açıklamasıyla birlikte diğer Kays b. Sa'd rivâyetinden farklı olarak "bunu emretseydim" şeklinde bir ifade yer alırken, "Birine secde etmesini/abartılı saygı göstermesini emretseydim" sözleri ise yer almamaktadır. Hadisin devamı diğer rivayetlerde olduğu gibi sevk edilmektedir.

3.1.6. Beyhakî "Sünen-i Sağır"ındaki Ebû Hureyre Rivâyeti

Hadis Ebû Hureyre'den nakledilmekte ve hadisin vürûd sebebine ilişkin herhangi bir bilgi yer almadığı gibi hadisin yeri, zamanı ve ilintili bulunduğu şahıs ya da varlıklara dair bir açıklama ya da lafız bulunmamaktadır. Hadiste, sadece aşırı, abartılı, bir ta'zim ifadesi olan secde eder vaziyette hürmet gösterme ve selamlama reddedilmekte, bunu Rasûlullah (s.a)'ın -o dönem kadın telakkisini de dikkate alarak düşündüğümüzde- kadınlarda dahi beklenilmemesi gereken bir hürmet tarzı olduğunu ve bu tür bir uygulamanın doğru olmadığı, dolayısıyla böyle bir tutum ve davranışı eşler arasında - ancak Allah Teâlâ'nın erkeğin eşi üzerinde hakkının bulunması gerekçesiyle istenebileceğini ancak onun -da doğru olmadığını dile getirmektedir.

3.2. Hadisin Günümüz Çalışmalarına Yansıması

Günümüz çalışmalarında gerek kitap gerek makale olarak yayınlanan eserler arasında, araştırmakta olduğumuz hadis-i şerife hasredilmiş özgün bir çalışma bulunmamaktadır. Hadisimize, "kadın" a ilişkin bir takım mevzuların yer aldığı makalelerde, "kadın" lar hakkında Hz. Peygamber'in buyurmuş olduğu rivâyetlerin bir araya getirilerek inceleme ve değerlendirme yapma isteğiyle oluşturulmuş kitaplar ile kaynaklardaki kadın telakkilerini bir araya getirme amacına yönelik yazılmış eserlerde yer verilmektedir.⁴⁵ Söz konusu hadisin Kur'an'a ya da Hz. Peygamber'in sünnetine aykırı,

⁴⁵ Yavuz, Köktaş, *Kadınlara İlgili Hadisler*, 1. Basım (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 121-123; Bekir Topaloğlu, *İslamda Kadın*, 18. Basım (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1992), 75; Meryem Şeyma Çiftçi, *Hadislere Göre Eş Olarak Saliha Kadının Özellikleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2013), 34; İbrahim H. Karslı, *Kur'an Yorumlarında Kadın*

dolayısıyla dinin temel prensiplerine aykırı olduğunu söyleyerek, farklı ve dayanaksız çıkarımlarla reddedenler⁴⁶ olduğu gibi İslam dininin kadın cinsini aşağıladığı iddiasıyla ortaya attıkları fikirlerini, dini temel kaidelerinden varsaymak suretiyle indi yorumlarla dini ve onun nezdinde müntesiplerini aşağılayıp küçük düşürdüğünü varsayan eserler⁴⁷ de kaleme alınmıştır. Başvuru kaynaklarımızdan olan tefsirlerde müfessirlerin hadisi çoğu kere Nisa 4/34⁴⁸ veya Bakara 2/228⁴⁹ ayetleriyle ilgili açıklamalar içerisinde zikrettiklerini görmekteyiz.

Konu edindiğimiz hadis, mealen “Secde” kavramıyla birlikte farklı bir boyutta algılanıp, bağlamından koparılmak suretiyle söylenme amacını ve anlam zenginliğini yitirerek erkek-kadın ya da eşler arası ilişkilerle bağlantı kurularak değerlendirilmektedir.⁵⁰ Oysa ki “Secde” kelimesinin hadiste kullanılan anlamı dışında daha pek çok anlama sahip olduğu ve lafız bütünlüğünde değerlendirildiğinde, kullanıldığı edat ve fillerle tamamen başka bir anlama haiz olduğu görülmektedir. Bu sebeple öncelikle “Secde” kavramını, tarafımızdan sened ve metin yönüyle sıhhat konusunda herhangi bir zafiyeti bulunmadığını, -yukarıda ifade edilen kaynaklarda tahric ve değerlendirmesini yaparak -tespit ettiğimiz rivayetler içerisinde, birlikte kullanıldığı edat ve filler ile hangi anlamlara geldiği hususunda bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Sosyo-kültürel Çevrenin Kur'an Yorumlarındaki Yansımaları (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 146; M. Ali Haşimi, *Kur'an ve sünnet'e Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*, ter. H. İbrahim Kutluay, -H. Arslan-vd., (İstanbul: Risale Yayınları, 1995), 176; Hüseyin Hatemi, *İlâhî Hikmette Kadın*, 3. Basım (İstanbul: İşaret Yayınları, 1995), 55; Mehmed Kemal Pilavoğlu, *Tarihe ve Dinimize Göre Kadın* (Ankara: Güven Matbaası, 19649, 30; Osman Ersan, *İslâmî Açından Kadın Değeri ve Hakları* (İstanbul: Erkam Yay., 1997), 46; Sema Maraşlı, “Tüylerimizi Diken Diken Eden Emir”, <http://www.haber7.com/haber/20110513/Tuylerimizi-diken-diken-eden-emirphhttp>; Meral Günel, <http://www.sonpeygamber.info/sorularla-peygamberimiz/kadinin-erkege-secde-etmesi>; Hayrettin Karaman, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0126.htm> ; <http://hikmet.net/allahtan-baskasina-ruku-ve-secde-etmek-sirk-midir/>; <https://sorularlaislamiyet.com/kadinin-kocasina-itaati-konusundaki-hadiste-secde-etme-tas-tasima-gibi-ifadeler-nicin-kullanilmistir>.

⁴⁶ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 312-314, 321; Süleyman Ateş, “İslâm’ın Kadına Getirdiği Haklar”, *İslâmî Araştırmalar*, 5/ 4, (Ekim 1991): 324; Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümü*, 2. Basım (Ankara: Kitâbiyat, 2001), 107.

⁴⁷ İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın* (İstanbul: Orhanlar Matbaası, 1987), 232.

⁴⁸ Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 1. Basım (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1983), 2/515-521; Kurtubî, *el-Camiu li ahkâmî'l-Kur'an* (Riyad: Dâru a'lemi'l-kütüb, 1423/2003), 3/ 181; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa- Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1984), 4/1680; Mahmut Ustaosmanoğlu, *Ruhu'l-furkan* (İstanbul: Sıraç Kitabevi, 1997), 5/91; Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri (Hulâsâyü't-Tefsîr)* (İstanbul: Arslan Yayınları, 1984), 3/346; Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 3/1294; Vehbe Zuhaylî, *Tefsirü'l-münir*, 1. Basım (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1991),5/61.

⁴⁹ Fahrüddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, 3. Basım (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsî'l-arabî, ?),5-6/ 95; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhü'l-Beyan Tefsiri*, trc. İbrahim Tüfekçi, İlyas Karslı, vd., (İstanbul: Damla Yayınları, 1995), 1/393; Zuhaylî, *Tefsirü'l-Münir*, 2/329.

⁵⁰ Abdurrezzak, *Musannef*, “Kocanın Karısı Üzerindeki Hakkı”, 11/300-301; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, “Kocanın Karısı Üzerindeki Hakkı”, “Nikâh”, 150; İbn Mâce, “Kocanın Kadın Üzerindeki Hakkı”, “Nikâh”, 41; Ebû Dâvûd, “Kocanın Kadın Üzerindeki Hakkı”, “Nikâh”, 41; Tirmizî, “Kocanın Kadın Üzerindeki Hakkı Konusunda Gelenler”, “Radâ”, 10; Nesâî, “Erkeğin Kadın Üzerindeki Hakkı”, “İşretü'n-nisa”, 63; İbn Hibban, “Eşlerin Geçimi”, “Nikâh”, 8; Hâkim, *Müstedrek*, “Kocanın Hanım Üzerindeki Hakkı”, 4: 172; Beyhakî, *Sünenü's- sağîr*, “Kocanın Kadın Üzerindeki Hakkı”, “Nikâh”, 47; Beyhakî, *Sünenü'l- kübrâ*, “Kocanın Kadın Üzerindeki Hakkının Yüceliği Konusunda Gelenler” ve “Kocanın Hanımı Üzerindeki Hakkının Açıklanmasına Dair Gelenler”, K. ve'n-nüşûz, 1, 2; Münziri, *et-Terğîb ve't-terhîb* “Kadını, Kocasının Ondakı Memnuniyetsizliği Konusunda Uyarma” ve “Kadının Evliliğe Teşviki”, 47 75-76; Heysemî, *Buğyetü'r-râid*, “Kocanın Karısı Üzerindeki Hakkı”, 4/564; Heysemî, *Kitabü'l- estâr*, “Kocanın Kadın Üzerindeki Hakkı”, 2/ 176-180; Heysemî, *Mevâridi'z-zamân*, “Kocanın Kadın Üzerinde Hakkına Dair”, 4/ 223-225. Bununla birlikte eserlerde farklı başlıklar altında da hadisin yer aldığı görülmektedir. Bkn. Dârimî, “Birine Secde Etmenin Yasaklanması”, “Salât”, 159; Heysemî, *Mevâridi'z- zamân*, “Peygamber (s.a.)'in Hayvanlar, Ağaçlar ve Bunlardan Başka Şeylerle İlgili Mucizeleri”, 4/4-9.

Sahih rivayetini seçtiğimiz ve üzerinde makale başlığında ifade ettiğimiz 'secde' kelimesini inceleyeceğimiz hadisin Arapça metni şu şekildedir:

لو كنت امرا احدا \ شيئا ان يسجد لاحد \ لشيئ لامت المرأة ان تسجد لزوجها لما عظم الله من حقه عليها⁵¹

3.3. Hadisin Vürûd Sebebi

Çalışmamızın konusu olan, “Eğer bir kimsenin / bir şeyin, birine / bir beşere /bir şey, secde etmesini/ abartılı saygı göstermesini emretseydim, -Allah’ın, yücelttiği hakkının büyüklüğünden dolayı- kadının kocasına secde etmesini / abartılı saygı göstermesini emrederdim”⁵² şeklinde anlam verilmiş olan hadisin ana teması, vürûd sebepleriyle beraber değerlendirildiğinde, hadisin söylenme ortamı ve gerekçesi konusunda bizi aydınlatmaktadır:

1. Sahabîlerden Muaz b. Cebel ya da Kays b. Sa’d’ın, Şam-Hire-Yemen gibi bölgelerden birine gönderildikleri ve oradaki halkın hükümdar, din adamları, komutan gibi yüksek mevkideki kişilere göstermiş oldukları örfî selamlama tarzını Hz. Peygamber’e layık görme ve uygulama istekleri.⁵³

2. Sahabî bir hanımın Hz. Peygamber’e gelerek kocanın, hanımı üzerindeki haklarının ne olduğu konusundaki sorusuna aldığı cevap.⁵⁴

3. Kesilmekten kurtulma amacıyla/sahibinin davranışı sebebiyle kaçan, huysuzluk eden deve/develerin, Hz. Peygamber’i ileri boyutta bir ta’zimle selamlaması neticesinde, olaya şahit olan kimselerin aynı şekil üzere –Rasûlullah için- kendilerini bu selamlamayı uygulamaya daha layık olduklarını/ Rasûlullah’a bu tür bir saygı gösteriminin daha öncelikli olduğunu düşünerek, yapma isteklerini, Rasûlullah (s.a)’e iletmeleri⁵⁵.

Hadisi, Arapça dil kurallarına göre ele almak istersek kullanılan fiil ve edatla beraber şu şekilde inceleyebiliriz.

4. Hadisin Dil Kuralları Açısından Tahlili

4.1. Secde

“سَجَدَ - يَسْجُدُ” Sülasî fiilinden gelen “secde”, aşırı saygı göstermek, selâm vermek,⁵⁶ boyun eğmek, eğilmek, baş eğmek, alnını yere koymak, alçalmak, itaat etmek, emrine âmâde olmak,⁵⁷

⁵¹ Abdurrezzak, *Musannef*, 11/301; Tirmizî, *Cami*, “Radâ”, 10; Ebû Davud, “*Sünen*”, Nikâh, 41; İbn Hibbân, “*Sahih*”, Nikâh, 8; Taberânî, “*el-Mu’cemü’l-kebîr*”, 18/ 351-352; Beyhakî, *Sünenü’s-sağîr*, “Nikâh”, 47.

⁵² Beyhakî, *Sünenü’s-sağîr*, “Nikâh”, 47.

⁵³ İbn Hamza, *el-Beyan ve’t-ta’rif*, thk. Hüseyin Abdülmecid Haşim (Kahire: Dâru’t-türâsî’l-Arabi, 1973), 3/ 133-134.

⁵⁴ Münzîrî, *et-Terğîb ve’t-terhib*, 4/ 75-76; Heysemî, *Mecmeu’z- zevâid*, 4/307-311, 9: 4-9, *Kitâbü’l-estâr*, 2/ 178-180, *Buğyetu’r-râid*, 4/ 564; Hakim, *Müstedrek*, 2/187-189, 4/ 172.

⁵⁵ Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Delâilü’n- nübüvve*, 1-2: 382-386; Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, 4, 307-311, 9/ 4-9, *Mevâidü’z zamân*, 4/ 225; İbn Hibban, *Sahih*, “Nikâh”, 8; Münzîrî, *et-Terğîb ve’t-terhib*, 2/414-415.

⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Daru Sadr,?), “secde”, 3/206.

⁵⁷ Râgîb el-İsfehânî, *el-Müfredatü fi garibi’l-Kur’an* (Kahire: , ?, 1961), “secde”, 223.

dikilmek, tevâzu göstermek, yumuşak söylemek, boyun eğdirmek,⁵⁸ meyletmek meylettirmek,⁵⁹ secde etmek, birinin önünde yere kapanmak, Allah'ın (c.c.) huzurunda yere kapanış, ibadet ve Allah'a (c.c.) memnuniyetini ve itaatini bildirmek veya şükretmek için yere kapanarak alın, burun ucu, eller, dizler ve ayakları yere gelecek şekilde yapılan en büyük ta'zimi ifade eden hareket, namazın bir rüknü⁶⁰ anlamlarında kullanılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, çeşitli türevleriyle 92 yerde zikredilmektedir.⁶¹ İstlâhî manası dışında da anlamları bulunmakta,⁶² 6 farklı anlamda kullanılmaktadır:

a) ساجد ve سَجْدًا ile Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kıssasıyla ilgili olarak "saygıyla selamlama" anlamında,⁶³

b) يَسْجُدُ ile dört,⁶⁴ سَجْدًا ile bir yerde, "kâinata var olan her şey Allah'a boyun eğerek ve itaat eder" anlamında,⁶⁵

c) سَجَدًا ile üç yerde "eğilmek, baş eğmek" anlamında,⁶⁶

d) Hz. Adem'in yaratılışını konu alan ve meleklerin bu konudaki tutumlarını anlatan kıssanın geçtiği 21 yerde çeşitli türevleriyle yer almaktadır.⁶⁷

e) Türkçe'ye geçen "secde etme" anlamıyla çeşitli şekillerde 33 yerde geçmektedir.⁶⁸

f) Söz konusu kelime "namaz kılınan yer" anlamına da gelmektedir.⁶⁹

İbnü'l-Cevzî, bazı müfessirlerce "secde" kelimesinin 3 farklı anlamının bulunduğunu belirtir ve bunları şöyle sıralar:⁷⁰

1. Şer'î secdedir ki o da alını yere koymaktır:

⁵⁸ Zebîdî, *Tâcî'l-arus*, (Beirut: Dârü'c-Ceyya, 1970), "secde", 8/173.

⁵⁹ İbn Manzûr, "secde", 206; Zebîdî, "secde", 175-176.

⁶⁰ İbn Manzûr, "secde", 205; el-Cevherî, *es-Sihâhu Tâcî'l-luga*, II, 4. Basım (Lübnan: Dârü'l-âlemi'l-melayin, 1990), "secde", 483-485; İbrahim Medkûr, *Mu'cemü'l-veciz* (Mısır: Dârü't-Tahrir, 1980) "secde", 303; İbrahim Mustafa, *Mu'cemü'l-vasit* (Mısır: Matbaatu Mısır, 1960), "secde", 1/418; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978), "secde", 709; *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat* (İstanbul: Türdav Basım, 1978), "secde", 1338; *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1969), 646.

⁶¹ Örneğin; Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı: (Meal), Hz. Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, 12. Basım, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı), 1984, el-Bakara, 2/34, 58, 114,125, 144, 149, 150, 187, 191, 196, 217; el-Âl-i İmran, 3/43,113; en-Nisâ, 4/102, 154; el-Maide 5/ 2; el-A'raf , 7/11, 12, 29, 31, 120-121, 161, 206; el-Enfal, 8/34; et-Tevbe, 9/7, 18, 19, 28, 107, 108, 112; el-Yûsuf, 12/4, 100; er-Ra'd, 13/15; el-Hicr, 15/29, 30-31,32,33, 98; en-Nahl, 16/48, 49; el-İsrâ, 17/1,7,61, 107; el-Kehf, 18/21, 50; el-Meryem, 19/58; et-Tâhâ, 20/70, 116; el-Hac, 22/18, 25, 26, 40, 77; el-Furkan, 25/60, 64; eş-Şuara, 26/46-47, 219; en-Neml, 27/24-25; es-Secde, 32 /15; el-Sad ,38/72, 73, 75; ez-Zümer, 39/9; el-Fussilet, 41/24, 37; el-Fetih, 48/25, 27, 29; el-Kaf , 50/40; en-Necm ,53/62; er-Rahman, 55/6; el-Kalem, 68/42, 43; el-Cin, 72/18; el-İnsan, 76/26; el-İnşikak, 84/21; el-Alâk, 96 /19.

⁶² Emrullah İşler, "Secde Kelimesi ve Türkçe'ye Çeviri Sorunu", *İslâmiyat*, 1/3 (Temmuz-Eylül 1998), 107.

⁶³ el-Yûsuf, 12/4, 100.

⁶⁴ er-Rad, 13 /15; en-Nahl, 16/49; l-Hac, 22/18; er-Rahman, 55/ 6.

⁶⁵ en-Nahl, 16/ 48.

⁶⁶ el-Bakara, 2/ 58; el-A'raf, 7/161; en-Nisâ, 4/154.

⁶⁷ el-Bakara, 2/34; el-A'raf, 7/11, 12; el-Hicr, 15/28-33; el-İsrâ, 17/61; el-Kehf, 18/50; et-Taha, 20/116; es-Sad, 38/71-75.

⁶⁸ el-Bakara, 2/125; el-Al-i İmran, 3/43, 113; en-Nisâ, 4/102; el-A'raf 7/31, 120, 206; et-Tevbe, 9/112; er-Ra'd 13/15; l-Hicr, 15/98; el-İsrâ, 17/107; el-Meryem, 19/58;et- Tâhâ, 20/70; el-Hac, 22/18, 26, 77; el-Furkan, 25/60, 64; eş-Şuarâ, 26/46, 219; en-Neml, 27/24, 25; es-Secde, 32/15; es-Sâd, 38/24; ez-Zümer, 39/9; el-Fussilet, 41/37;el- Fetih, 48/29; Kâf ,50/40; en-Necm, 53/62;el- Kalem, 68/42, 43; el-İnsan, 76/26; el-İnşikâk, 84/21; el-Alak, 96/19.

⁶⁹ el-Bakara, 2/114, 144, 149, 150,187; el-Maide, 5/2; el-A'raf ,7/29.

⁷⁰ İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yun* (Irak: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 349.

"Göklerde ve yerde gizli olan şeyleri meydana çıkararak, gizledikleri ve açıkladıkları her şeyi bilen Allah'a secde etmesinler diye (şeytan onları yoldan çıkarmıştır)"⁷¹ ayetinde olduğu gibi.

2. Şer'î rükû'dur:

"Bir zamanlar (Tih sahrasından çıktuktan sonra) su şehre (Kudüs'e) girin de nimetlerinden dilediğiniz kadarını bol bol yiyin. Kapısından secde ederek girin ve "hatta" (Ya Rabbi! Bizi affet) deyin. (Tevbe edin) ki günahlarımızı affedelim. Biz iyilik edene sevabı daha arttıracagız" demiştik"⁷² İbn Abbâs, bu ayetteki secde'nin rükû anlamında kullanıldığını belirtmektedir.⁷³

3. İtaat etmek, tâbi olmak, boyun eğmek ve teslim olmaktır:

"Nebat (Yıldız) da, ağaç da secde ederler (onlardan bekleneni yaparlar)"⁷⁴ ayetinde olduğu gibi.

İbn Manzûr, bu anlamlar dışında, İran kralı Kısra'dan bahseden bir rivâyeti haber vermekte ve Kısra avlanırken, avından yüksek bir konumda bulunduğu sırada oku hedefin üzerinden geçmesin diye nişan alırken başını eğdiğini ve Kısra'nın bu hareketinin "Yescudu li't-tâlî" şeklinde ifadelendirildiğini belirtir. Fazla meyveden dolayı eğilen hurma ağacına "Nahle sâcide", üzerine binilecek devenin yere çömelmesinde "ve kulne lehû escid li leylâ fe escede", cümlesindeki gibi escede fiilinin, rüzgar sebebiyle geminin meyletmesinde "es-sefiynetû tescudu li'r-rîhi" denilerek secde kelimesinin türevlerinin kullanıldığını zikretmektedir⁷⁵.

Araplar bir insanın gözünü kırpmadan bir yere dalgın dalgın bakmasına "iscâd" ve bu şekilde bakan göze "ayn sâcide" demektedirler.⁷⁶ "İscâd" kelimesinin, cizye anlamını da içermesi sebebiyle Kisralara cizye yani vergi ödeyen Yahudilere de "iscâd" denilmekte, üzerinde Kısra'nın resmi basılı paralar anlamında "derâhimi'l-escâdî" olarak kullanımı da bulunmaktadır. Kısra'nın resminin bulunduğu dirhemlerden kasıt insanların bu paraları gördüklerinde başlarını eğerek saygı ifadesinde bulunmalarındır⁷⁷ ki, baş eğmek ve saygı göstermek "escâd" sözcüğünün kök anlamlarındandır.

Râgıb el-İsfehânî, secde kelimesini, huzur bulmak, sakinleşmek, kendini küçük ve önemsiz görmek (tezellül) anlamına gelmesi nedeniyle Allah karşısında küçülme ve O'na kulluğu ifade etmek için kullanıldığını belirterek aynı zamanda bu kelimenin zaman zaman namaz anlamında kullanıldığını dile getirmektedir. Ayette "Ve edbâre's-sucûd"⁷⁸ ifadesinde geçen "sucûd"tan maksadın namaz olduğu zira Arapların "sucûd" kelimesini namaz anlamında kullandıklarına dair bir örnekle, kuşluk namazını "sucûdu'd-duhâ" olarak isimlendirdiklerini zikretmektedir.⁷⁹

⁷¹ en-Neml, 27/25.

⁷² el-Bakara, 2/58.

⁷³ Zebîdî, "secde", 8/ 175.

⁷⁴ er-Rahman, 55/6.

⁷⁵ İbn Manzûr, "secde", 205; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garibi'l-hadis*, thk. Mahmud Muhammed et-Tanâhî -Tâhir Ahmed ez-Zâvî, 1. Basım (Kahire: Daru İhyai'l-kütübî'l-Arabiyye, 1963), 2/ 342.

⁷⁶ Zebîdî, "secde", 175.

⁷⁷ Zebîdî, "secde", 173; el-Cevherî, *Tâcü'l-luga*, 1. Basım (Beyrut: Dârü'l-Fiker, 1998), "secde", 1/ 413; İbn Manzûr, "secde", 205-206.

⁷⁸ el-Kaf, 50/40.

⁷⁹ Râgıb el-İsfehânî, *Müfredat*, 223.

Hamdi Yazır, secde kavramının lügatta; “son derece tevazu ile alçalıp baş eğmek ve kibrin tam zıddı” olduğunu belirtmekte, dinî anlamda alnın yere konularak ta’zim (büyükleme) ve itaat etmenin en yüksek şekli ile gerçekleşme hali olduğunu dile getirmektedir. Yine şer’î manada ibadet kastının varlığını, bunun için de niyetin şart olduğunu ancak secde olması için niyetin şart olmadığını naklederek gerek dil gerekse şeriate ait her secdede bir alçalma, ta’zim ve itaatin varlığını kabul etmektedir. “Allah’tan başkasına secde etmek dinî bakımdan küfürdür” şeklinde açıklamaya devam ederek, meleklerin Hz. Adem’e olan secdelerinin O’na bir saygı gösterme olmakla beraber bizzat Allah’a bir ibadet olduğunu belirtmekte, meleklerin ilâhî hükümlerin yerine getirilmesi bakımından Adem’e hilafet mertebesine uygun bir şekilde hizmet ve yardıma memur edilmiş ve bir ahde (söz verme) bağlanmış olduklarını dile getirmektedir.⁸⁰

Hz. Adem’in yaratılışının konu edildiği ayet-i kerimelerde verilen emir, araştırmamızda ana temanın vurgusu olan “secde” lafzıyla iblise emredilmiştir. Kelimenin, yaratılışın ilk zamanlarını konu edinen ayetlerde zikredilmesi, kullanım itibariyle namaz veya ibadet etme şeklinde bir anlamının bulunmadığına, varlık alanına çıkarılan şahsın, iblise olan kıdemine ve üstünlüğüne işaret etmektedir. Konuyla ilgili olarak alemlerin yegâne Rabbi olan Allah’ın ne murad ettiği, nasıl gerçekleştiği, kavramın içine neyin dahil edildiği, gerçekliğinin varlığı tarzında farklı yaklaşımlar söz konusu edilmiştir.

Fahrüddin er-Razî (ö. 606/1210) tefsirinde şeriat örfünde secdenin alını yere koymak olduğu ve dolayısıyla dilde de böyle anlaşılması gerektiğini belirtmekte ve devamında,

“Şayet secde ibadettir, Allah’tan başkasına ibadet de caiz değildir, denirse cevaben: Biz secdenin ibadet olduğunu kabul etmiyoruz. Bunun izahı şudur: Bazen bir hareket –istilah olan bir söz gibi- ona verilen mana itibariyle anlam kazanır. Bunu şu durum açıklar: Birimizin başkasına ayağa kalkması, sözle ifade edilen saygıyı ifade eder. Bu ancak örf ile olur. Bunun böyle olduğu sabit olunca, bazı zamanlar insanın kapanıp alnını yere koyması, ibadet olmasa da, bir çeşit saygıyı ifade eder. Bu böyle olunca, meleklerin, Hz. Adem’in üstünlüğünü ve değerini ortaya koymak için Allah’a ubûdiyette bulunmaları imkansız değildir”.⁸¹

Şeklindeki açıklamasıyla kavramın örfte kazandığı anlam boyutu içerisinde anlaşılması gerektiğini dile getirmektedir. Öyle ki Himyerî hanedanına mensup hükümdarlara yüz binlerce adamın secde etmesi⁸² bu boyutta düşünüldüğünde taşkın bir saygı anlayışını ortaya koymaktadır.

Kavramın keyfiyetine ilişkin diğer bir yaklaşım ise cumhurun görüşü olarak Kurtubî tefsirinde şu şekilde izah edilmektedir:

“Meleklerle Hz. Adem’e secde edilmesi emri” bilindik namazdaki secde olup aynıyla alınların yere koyulması şeklindedir. Çünkü şeriat ve örfte anlaşılmanın bu olduğu belirtilmekte ve; “Bu secde, Adem’e bir ikram ve onun faziletini açıkça ortaya koyuş, yüce Allah’a da itaat mahiyetinde idi. Hz. Adem de bu durumda bizim için

⁸⁰ Hamdi, Yazır, *Hak Dinî Kur’an Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971), 1/ 318-319.

⁸¹ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihü’l-gayb*, trc. Suat Yıldırım vd., (Ankara: Akçağ Yayınları, 1988), 2/ 337.

⁸² İmam Şiblî, *Peygamberimizin Risaleti ve Şahsiyeti*, trc. Ahmet Karataş, 1. Basım (İstanbul: Timaş Yayınları, 2002), 39.

kiblenin konumuna benzer bir konumda idi. Buna göre "Adem'e" ifadesinin anlamı "Adem'e doğru secde edin" demektir. Nitekim kibleye namaz kıldı, denilirken kibleye doğru namaz kıldı denilmek istenir".⁸³

Bir başka kesim ise:

"O secde, günümüzde alışılmış olan alnın yere konulması şeklinde değildi. Sözü geçen bu secde, kelime olarak dildeki aslı manası üzerinde bırakılmıştır. Bu aslı manası ise zillet göstermek ve itaat etmektir. Buna göre "Adem'e secde edin" buyruğu; "Adem'e boyun eğip itaat edin, onun faziletini ikrar ve kabul edin" demektir. "Derhal secde ettiler" buyruğu da onlara verilen emri yerine getirdiler, demektir".⁸⁴ Şeklinde açıklamada bulunmaktadır.

Kavramı dinin ona yüklediği anlamıyla ele alarak bu şekliyle secde; "Hz. Adem'e ait bir özellik mi?" Ya da "Allah'ın dışında kainatın tamamında ondan başkasına secde caiz olmaz mı", yoksa "Hz. Adem'den sonra Hz. Yakup zamanına kadar yaratıklara secde etmek caiz midir?" sorularını gündeme getirmektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de, "Babasını ve annesini tahtın üzerine çıkarttı (oturttu), hepsi de ona secdeye kapandılar"⁸⁵ buyrulmaktadır. Çoğunluğun kabulüne göre yaratıklara da bu şekilde abartılı bir saygı göstergesi Hz. Peygamber dönemine kadar mübahtı⁸⁶ ancak Rasûlullah (sa) ile bu ve buna benzer bir keyfiyette ancak yaratıcıya gösterilmesi gerekli aşırı ta'zim, O'nun dışındaki varlıklar için yasaklanmıştır. Zira hadisin vürûd sebeplerinden biri böyle bir saygının Hz. Peygamber'in şahsına gösterilmesi neticesinde, Rasulullah (sa)'in bundan duyduğu rahatsızlığı ifade etmesidir.⁸⁷ Bu konuda Hz. Peygamber'den bize ulaşan pek çok nakil bulunmakla beraber bir hadislerinde İranlıların, mevki ve makam sahibi bir kişi geldiğinde insanların onun için ayağa kalktıklarını, hükümdarların, soyluların meclislerinde herkesin ayakta durduğunu ve kollarını bağladıklarını belirterek bu tür bir davranışı yasaklamaktadır.⁸⁸

4.2. Lev

"لَوْ", Takdir harfi ve şart edatıdır. Türkçe'de "eğer, şayet, -ise, -seydi, -saydı, -se, -sa, -mış, olsa idi" gibi mânâlara gelir.⁸⁹ Kullanımı, cümlenin olumlu-olumsuz, olumsuz-olumlu durumlarına göre çeşitli şekillerde gerçekleşirken cümlede yer almasıyla bazı anlam ve irab değişikliklerini beraberinde getirmektedir.

a. Cümlede gerek şart ve gerekse cevap kısmının müspet olması halinde, "لو"un kullanımıyla mana menfî hale dönüşmekte;

Örneğinde olduğu gibi. لو جاءني لآكرمه ← فما جاءني ولا آكرمه

(Bana gelmedi ve ona ikram etmedim) (Bana gelseydi ona ikram ederdim)

⁸³ Kurtubî, *el-Câmi*, 1/292-293.

⁸⁴ Kurtubî, *el-Câmi*, 1/ 292-293.

⁸⁵ el-Yusuf, 12/100.

⁸⁶ Kurtubî, *el-Câmi*, 1/ 575.

⁸⁷ Ebû Davûd, "Nikah", 41.

⁸⁸ Ebû Dâvud, "Edep", 18.

⁸⁹ M. Meral, Çörtü, , *Arapça'da Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri*, 2. Basım (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1997), 134.

b. “لو”, geçmiş zamanlı bir fiilden önce gelmişse, gerçekleşmeyecek bir durumu ifade etmek üzere terkipte yer alan imtina harfi olmaktadır.

“لو”, daima bir arzu ve isteği anlatmak üzere kullanılan bir edat değildir. Bazen içinde bulunulan bir durumu değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de,

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ

“Eğer yer ve gökte Allah’tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de (yer de gök de) bozulup gitmişti”⁹⁰ ayetinde buyrulduğu üzere iki ilahın olmasının istenildiğini söyleyemeyeceğimiz gibi burada iki ilahın bulunma ihtimalini reddetmekte ve bir durum değerlendirilmesi yapılmaktadır. Yine

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لَئِن لَّمْ يَأْتِكُم مِّنَ اللَّهِ بِبُرْهَانٍ كَثِيرٍ لَّا تَذَكَّرُونَ

“Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır, giderlerdi”⁹¹ ayetiyle de Hz. Peygamber’in katı kalpli olduğu veya olmasına dair bir temennide bulunulmayıp bilakis “Sen öyle değilsin, onlar da ayrılmadı” şeklinde bir gerçeğe işaret edilmektedir.

Buhârî mütercimi, recâ ile temennî arasındaki farka: Recâ, mümkün olan şeyi dilemeğe mahsustur. Temennî ise mümkünü de mümteni’i de şâmilirdir⁹², sözleriyle dikkat çekmektedir.

لو harfinin, temenni için kullanıldığına dair değindiğimiz bilgilerin, şart edatını açıklayan eserlerde, en son şıklarda verilmiş olması da takdir harfinin, temenni anlamının dışında kullanılacağına dair açık ve güzel bir göstergedir. لو takdir harfi ve şart edatının, Türkçe’ye intikalinde yaşanan hatalı tercüme ve anlam kayması hadisin nasıl anlaşıldığı ve anlaşılması gerektiği, konularında yaşanan sıkıntıyı gözler önüne sermektedir.

Yukarıda hakkında bilgiler vermeye çalıştığımız لو şart edatını özetlemek istersek, cümlede kullanımıyla ilgili olarak mana ve ‘rab değişikliği meydana getirdiğini görmekteyiz. Gerek şart gerekse cevap cümlesinin olumlu şekilde gelmesi halinde لو’in cümlede varlığı, manayı menfî hale dönüştürmekte, yine mazî/geçmiş zamanlı bir fiilden önce bulunması halinde imtina harfi olmakta yani istenilmeyen, gerçekleşmeyecek bir durumun kendisini işaret etmektedir. Dolayısıyla hadisi bu kaideler çerçevesinde değerlendirmek istediğimizde;

لو كنت آمراً أحداً/شيئاً أن يسجد لأحد/ لبشر/ لشيء لأمرت المرأة أن تسجد لزوجها لما عظم الله من حقه

عليها⁹³.

“Eğer bir kimsenin / bir şeyin, birine / bir beşere /bir şeye, secde etmesini/ abartılı saygı göstermesini emretseydim, -Allah’ın, yücelttiği hakkının büyüklüğünden dolayı- kadının kocasına secde etmesini / abartılı saygı göstermesini emrederdim” şekliyle anlamlandırılmış olmakla beraber;

⁹⁰ el-Enbiya, 21/22.

⁹¹ el-Âl-i İmrân, 3/159.

⁹² Mehmed, Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi* (İstanbul: Ötüken, 1989), 15/ 7080.

⁹³ Beyhakî, *Sünenü’s- sağîr*, “Nikâh”, 47.

ماكنت آمراً احداً شيئاً/أن يسجد لأحد/ لبشر /لشيء وما أمرت المرأة ان تسجد لزوجها لما عظم الله من حقه عليها.

“Hiç kimsenin / hiç bir şeyin, birine / bir beşere /bir şeye secde etmesini / abartılı saygı göstermesini emretmedim ve kadına dahi Allah’ın, yücelttiği hakkının büyüklüğüne rağmen kocasına secde etmesini /abartılı saygı göstermesini emretmedim” şeklinde anlam kazanmaktadır.⁹⁴

Bu bağlamda hadisimizde, gerçekleşmeyecek ve istenilmeyen bir durumun reddi yani aşırı ve abartılı bir saygının “Erkeğin, hanımı üzerinde hakkının varlığı ve yüceliğine” rağmen, Hz. Peygamber sözüyle kabul edilmeyişinin ifadesini görmekteyiz. Nitekim bir vakıa neticesinde Hz. Peygamber aslında o günün toplumunda var olan abartılı ve aşırı saygının nasıl anlaşıldığını ve nasıl anlaşılması gerektiğini açıklığa kavuşturmak istemektedir. Zira o günün siyasî otoritesini elinde bulunduran yönetici tabaka, aşırı- abartılı saygı telakkisinin öncelikli olarak görüldüğü kesimdir. Yine kadın, o günün değer yargılarıyla gözlemlersek aşağılanan, hor görülen, eşya gibi değer biçilen bir varlıktır. Ekonomik gücü elinde bulunduran eşine karşı böylesine abartılı ve ileri boyutta bir saygı, kendisinden beklenilmekte ve yapmaya mecbur kılınmaktadır. Nitekim vakıaya ilişkin Hz. Ömer’in, “Cahiliyye devrinde biz kadınları bir şey saymaz, hesaba katmazdık; bu durum Allah Teâlâ’nın onlar hakkında âyetler indirmesine ve kendilerine birtakım haklar vermesine kadar devam etti”⁹⁵ sözleri dönemin kadın anlayışını çok güzel özetlemektedir. Olan güzellikleri korumak, yanlışları düzeltmek üzere vazedilen din, öncelikli olarak Allah’ın varlığı, birliği, ortağının olmayışı kısacası doğru Allah inancını yerleştirme gayretiyle tebliğe başlamıştır. Şirk inancı gerçek Allah inancının zıt kutbunda yer alması sebebiyle öncelikle inanca ait zeminin doğru kurulması gerekmektedir. Abartılı ve aşırı saygı, şirk kültüründe yadırganmayan bir telakki olarak düşünülüp uygulana gelmekle birlikte Allah’tan başka inanılan ilahların varlığı, daha İslam’a girmenin ilk şartı olan “Kelime-i Tevhid” de dile getirilen “la ilahe illallah” sözüyle reddedilmektedir. Şirk kültüründe yerleşik bulunan “abartılı-aşırı saygı” telakkisi, islamda hiçbir yaratılmış varlığa gösterilmesi istenmemektedir. Allah’tan başkasına kul olmama akidesiyle işe koyulan İslam, indiği toplumun kadın telakkilerini gözler önüne sermekte, bu konudaki hassasiyetini ortaya koyarak Hz. Peygamber sözüyle böylesi bir saygı anlayışını kadından, - o dönemin telakkisine rağmen- kocasına dahi göstermemesini istemektedir. Hatta bu konuyu eleştiriye dahi tutmayarak son noktayı koymaktadır.

Öyle ki, hadisi vürud sebebiyle birlikte değerlendirirsek bu hakikat çok açık bir şekilde belirmektedir. Hadiste bu keyfiyetiyle aslında ileri, aşkın, derin, abartılı ve aşırı bir saygının Hz. Peygamber tarafından kendisi de dahil olmak üzere herhangi bir varlığa karşı gösterilmesinin doğru

⁹⁴ Eriş, *Eşler Arası Saygının Sınırları ve “Secde Hadisi”ni Tahkik-Tahric-Değerlendirme*, 30.

⁹⁵ Müslim, “Talâk”, 31.

olmadığının ifadesi ve reddedilişii bulunmakta, ileri ve abartılı boyutta bir saygının ancak Allah Teâla için düşünülmesi gerektiğinin vurgusu yapılmaktadır. Özellikle Arapça dil kaideleri dikkate alınarak hadisin tahlilini yapmak istediğimizde söylemin, “lev” gibi “hiç olmayacak bir şeyin istenilme” durumunun –özellikle bu bir şeyin istenmemesi, hoş görülmemesi, yapılmasının engellenmesi ve istenmemesi hallerinde cümleyi sevk etmek için kullanılan bir anlatım tarzı olarak- açıkça var olduğunu görmekteyiz. Diğer yandan hadisin farklı tariklerinde “doğru olsaydı, uygun ve münasip olsaydı, gerekli ve geçerli olsaydı, kabul edilebilir ve kabule şayan olsaydı”⁹⁶ şeklinde anlamlandırılan lafızların kullanılması, incelediğimiz rivayetin “emredek olsaydım” cümlesiyle sevk edilmesi: Hadisin istenilmeyen bir durum karşısında lafızların dil ve örfte kullanılma şartları dikkate alınarak bir anlatım üslûbu içerisinde muhatapların anlayış seviyesine uygun formatta söylenildiğini göstermektedir.

SONUÇ

İslam, “her iki cinsin bir tek nefisten yaratıldığı”, “Allah’ın onların arasına sevgi ve rahmet koyduğu”, “erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları olduğu”, “üstünlüğün yalnız takvâ ile yani Allah’ın razı olacağı” güzel vasıflara sahip olarak yaşama çabası içinde gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Cinsiyet farkının herhangi bir ayrıcalığa esas teşkil etmediği vurgulanırken, güzel ahlâk, salih amel, bilgi ve çalışma öne çıkarılmak suretiyle öncelik bu niteliklere yüklenmiştir. Ayrıca imtihan için yaratılmış olma, hukuk önünde eşit olma, yaptıklarından sorumlu tutularak ceza veya mükafat görme gibi temel ilke uygulamaları sistemleştirilerek her iki cinsi de kapsadığı belirtilmiştir.

Kadın ve ona dair telakkilerin önemli bir karesini oluşturan Peygamber (s.a)’in genel ve özel uygulamaları onun insanlığa kattığı önemli değerler manzumesini teşkil eder. Bu manzume içinde yer alan, bizim de konu edinip anlamaya çalıştığımız “abartılı saygı” hadisi, bu süreci deşifre eden önemli bir kesittir.

Arap coğrafyasında nazil olan Kur’an-ı Kerim hiç şüphesiz insanlığa indiği toplumun diliyle seslenecektir. Din, toplumun kültür, sosyal yapı, örf, adet ve geleneklerinin içinde yaşama biçimini şekillendirerek böyle bir yapısal ağ içinde kendisine has özellikleri dikkate alacaktır. Hayat biçimiyle kaynaşan, birliktelikler arz eden birtakım doğru ya da yanlış telakkilerin bulunması olasıdır. Zaten din, var olan güzellikleri korumak kaybolanları ise yeniden hatırlatmak üzere vazedilmiştir. O dönem itibâriyle var olan melik-komutan, siyâsi ve ekonomik gücü elinde bulunduranlara karşı gösterilen abartılı ta’zimin ifadesi olan başın eğilmek suretiyle selamlamada bulunulması, doğal kabul edilen, toplumda eylem bazında yer bulan bir özelliktir. Hz. Peygamber’in bu telakkileri düzeltmeye yönelik

⁹⁶ Ebû Yusûf, *Kitâbü’l-asâr*, 1/203; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, “Nikâh”, 150; Hâkim, *Müstedrek*, 2:/187-189, 4/ 172; Buhârî, *Tarihu’l-kebir*, 9/ 28; Nesâî, “İşretü’n-nisa”, 63; Ebû Nuaym el-İsbahânî, *Delailü’n-nübeve*, 1-2/ 382-386; Mizzî, *Tuhfetü’l-eşraf*, 1/ 170.

uygulamaları birçok kere vakidir. Bunun en bariz ve açık bir örneği de hiç şüphesiz anlamaya çalıştığımız hadistir. Zira sebebi vürûduyla düşünüldüğünde hadisin hangi olay örgüsü içinde ifade buyrulduğu, nasıl anlaşılıp o şekilde uygulamaya konulduğu açıkça görülmektedir.

Hadisin metninde yer alan “Lev takdir harfi ve şart edatı” ile “secde” kavramına dilimizde farklı anlamlar yüklenerek, aslında kabul edilmesi mümkün olmayan bir anlam kazandığını görmekteyiz. “Lev takdir harfi ve şart edatı” dilimizde, “eğer, şayet, -saydı, -sa, -muş olsa” vb. anlamlara gelmekte ise de genelde Arapça “leyte, lealle, levla” edatları manasına tercüme edilerek “Keşke, ah keşke, umulur, olsa” vb. anlamları verilerek hatalı tercümeyle intikal etmiştir. “Lev” edatının temenni bildirmek üzere de kullanımı bulunmakla beraber bunun her daim öyle olduğunu söylemek yanıltıcıdır.

Hadis metninde yer alan ve bizim üzerinde ısrarla durduğumuz bir diğer kelime de “Secde” kavramıdır. Pek çok karşılığı bulunmakla birlikte, dilimizde sadece dinin ona yüklediği, “Allah’a ibadet için yere kapanma ve huzurunda alın, burun ucu, eller, dizler ve ayakları yerde bulunacak şekilde ta’zim gösterme” manasıyla yer bulmaktadır. Hadis metninde yer alan “secde” lafzını bu şekilde anlamamız mümkün görünmemektedir. Nitekim dinimiz sadece yaratıcı karşısında böyle bir ta’zimi onaylamakta onun dışında Peygamber de dahil olmak üzere herhangi bir varlığa ya da eşyaya bu tür bir saygıyı şirk saymaktadır. Yine kelimeye dinin yüklediği anlamın verilmiş olması halinde Kur’an-ı Kerim’de şirk bulunduğunu söylemek gibi bir yanılgıya düşülür. Çünkü Allah Tealâ’nın, Adem (a.s)’ı yarattığında meleklerle ona secde etmelerini isteme emriyle bütün melekler itaât ederek emre âmâde olurken, bir tek şeytan emre uymada imtina göstermiştir. Öyle ise bir tek o iblis mi şirke karşı çıkmıştır da Allah’tan başkasına secde etmeyip böyle bir hataya düşmemiştir. Tam tersine melekler Allah Tealâ’nın buyruğuna uyarak itaâtlerini bildirirken, iblis emre uymadığı için lanetlenmiştir. Bilakis ayetteki “secde” ibadet manasına olmayıp Adem (a.s)’in şahsına saygı gösterme olduğu gibi aynı zamanda ve öncelikle insanlığa, Rablerinin emrine uymada hiçbir tereddüt göstermeden bağlılık, şükran ifadesi, kulu olma bilinci içerisinde imanlarının gereğini sergileme gibi konularda ilelebet Kur’an-ı Kerim’de okunacak en güzel bir tablo sunulmaktadır. Dolayısıyla hadise bu anlam çeşitliliği içinde ibadet kastını içermeyip, “abartılı, aşırı bir saygı, Allah’a lâıyk görülen en derin ve en büyük ta’zim gösterisi” anlamlarının verilmiş olması yukarıda ifade etmeye çalıştığımız bir şirk anlayışından bizi koruduğu gibi isabetli olan anlamın da bu olması gerektiğini idraklere sunmaktadır. Böylelikle hadiste sadece Allah’a lâıyk görülen bir saygı anlayışının O’nun dışındakilere gösterilmesinin yasaklandığı ve bunun -o günün kadın telakkisini de dikkate alarak- kadından dahi istenmediği, kadın değerine dair yanlış fikirleri yıkarak ona hakkını iade ettiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzak, Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *Musannef*, Thk. Habiburrahman el-Azamî. 11 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsned*. Thk. Şuayb el-Arnaut. 52 Cilt Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1998/1419.
- Arsel, İlhan. *Şeriat ve Kadın*. İstanbul: Orhanlar Matbaası, 1987.
- Arslan, Ali. *Büyük Kur'an Tefsiri (Hulâsayü't-Tefâsir)*. 16 Cilt. İstanbul: Arslan Yayınları, 1984.
- Ateş, Ali Osman. *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Ateş, Süleyman. "İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar". *İslâmî Araştırmalar*, 5/ 4, (Ekim 1991), 320-327.
- Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî Diyânüvî. *Avnü'l-Ma'bûd*. thk. Abdurrahman Muhamed Osman. 14 Cilt. Medine-i Münevvere: Mektebetü's-Selefiyye, 1968.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyisünne Hüseyin b. Mes'ud. *Şerhü's-Sünne*. Thk. Şuayb el-Arnaut. 15 Cilt. Dimeşk: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1980.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. *Sünen-i Kübrâ*. Zyl. el-Cevherî en-Nakî. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1. Basım, 1922.
- Beyhakî. *Sünen-i Sağîr*. Thk ve Tlk. Abdulmuti Emin. 4 Cilt. Pakistan: Dârü'l-Vefa', 1. Basım, 1989.
- Bezzar, Ebû Bekir Ahmed b. Amr. *el-Bahrü'z-Zehhar (Müsnedü Bezzâr)*. Thk. Mahfuzurrahman Zeynullah. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1995.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *et-Târihü'l-kebîr*. 8 Cilt. Haydarabad: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1943.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Rûhü'l-Beyan Tefsiri*. Trc. İbrahim Tüfekçi-İlyas Karılı. 23 Cilt. İstanbul: Damla Yayınları, 1995.
- Carullah, Musa, *Hatun*. hzr. Mehmet Görmez. İstanbul: Otto, 5. Basım, 2014.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Farabî. *Tâcü'l-luga*. 1. Basım. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1998.
- Cevherî. *es-Sihâhu Tâcü'l-luga*. 6 Cilt. Lübnan: Dârü'l-âlemi'l-melayin, 4. Basım, 1990.
- Çiftçi, Meryem Şeyma. *Hadislere Göre Eş Olarak Saliha Kadının Özellikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça'da Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Basım, 1997.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl b. Behrâm. *Fethü'l-Mennâni'-Müsnedi'l-Cami'*. Şrh. Ebû Asım Nebil b. Hişâm el-Gamerî. Beyrut: Mektebetü'l-Mekkiyye, 1999.
- Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*. Thk. Dr. Mustafa Dib El-Buga. 2 Cilt. Dimeşk: Dârü'l-Mustafa, 1428/2007.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. 2 Cilt. Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 1998.
- Ebû Nuaym el-İsbehânî, Ahmed b. Abdullah b. İshâk. *Delâilü'n-Nübüvve*. Thk. Muhammed Revvâs-Abdülber Abbâs. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 3. Basım, 1991.
- Ebû Yusûf, Yakub b. İbrâhim b. Habib el-Ensârî el-Kûfî. *Kitâbü'l-Âsâr*. Tsh. Ebü'l-Vefa. Kahire: İhyaü'l-Maarifi'n-Nu'maniyye, 1936.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin. *Sahihu Sünen-i Tirmizî*. İht. Muhammed Züheyr eş-Şaviş. 1. Baskı. 3 Cilt. Riyad: Mektebetü't-Terbiyyetü'l-Arabî, 1988.

- Eriş, Hatice. *Eşler Arası Saygının Sınırları ve "Secde Hadis"i Tahrik-Tahric-Değerlendirme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Ersan, Osman. *İslâmî Açıdan Kadın Değeri ve Hakları*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1997.
- Fahrudin er-Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer. *et-Tefsîru'l-kebîr*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türasi'l-arabî,?. 3. Basım.
- Fahrudin er-Râzî. *Mefâatihü'l-gayb*. trc. Suat Yıldırım. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.
- Günel, Meral, "Kadının Erkeğe Secde Etmesi". (4 Ekim 2011). <http://www.sonpeygamber.info/sorularla-peygamberimiz/kadinin-erkege-secde-etmesi>.
- Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek alâ's-Sahîhan fi'l-Hadis ve fi Zeylî Telhîsi'l-Müstedrek*. 4 Cilt. Haydarabad: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye,1915.
- Haşimi, M. Ali. *Kur'an ve Sünnet'e Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*. trc. H. İbrahim Kutluat-H. Arslan-N. Yıldız. İstanbul: Risale Yayınları, 1995.
- Hatemi, Hüseyin. *İlâhî Hikmette Kadın*. İstanbul: İşaret Yayınları, 3. Basım, 1995.
- Heysemî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman. *Mecmeu'z-Zevâid*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1967.
- Heysemî. *Mevâridü'z-zamân*. thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994.
- Heysemî. *Buğyetu'r-Râid*, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994.
- Heysemî. *Keşfü'l-Estâr*. thk. Habiburrahman el-Âzamî. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1979.
- <http://hikmet.net/allahtan-baskasina-ruku-ve-secde-etmek-sirk-midir/>. (17 Nisan 2015).
- <https://sorularlailamiyet.com/kadinin-kocasina-itaati-konusundaki-hadiste-secde-etme-tas-tasima-gibi-ifadeler-nicin-kullanilmistir>. (27 Aralık 2017).
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah el-Cürcânî. *el-Kâmil fi Duafa*. 7 Cilt. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1985.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman er-Râzî. *İlelü'l-hadis*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-mearife, 1985.
- İbn Ebî Hâtim. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye. 1. Basım, 1953.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbrahim el-Kûfî. *Kitâbü'l-musannefi'l-ehâdis ve'l-asâr*. tkd. Kemal Yûsuf el-Hut. 7 Cilt. Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 1989.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî. *el-İhsân fi takribis-Sahih-i İbn Hibbân*. thc. ve tlk. Şuayb el-Arnâvud. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1991.
- İbn Hamza, Burhaneddin İbrahim b. Muhammed b. Kemâleddin. *el-Beyan ve't-ta'rif*. thk. Hüseyin Abdülmecid Haşim. 3 Cilt. Kahire: Dârü't-Türasi'-Arabî, 1973.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahabe*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcud- Ali Muhammed Muavviz. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1995.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. *Hadislerle Kur'an Tefsiri*. çev. Bekir Karlığa- Bedrettin Çetiner. 16 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1984.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvîni. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuat Abdalbaki. ? : Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1975.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru Sadr, ?.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Abdullah b. Muhammed Mearifi. *Ârizatü'l-Ahvezî*. 13. Cilt. Beyrut; Darü'l-Kütübî'l-Alemiyye, ?.

- İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddin Ebu'l-Ferec abdurrahman. *Nüzhetü'l-a'yun*. Irak: Müessesetü'r-Risâle, 1984.
- İbnü'l-Esîr, Ebu's Seadat Mecdüddin b. Muhammed. *en-Nihâye fi garibi'l-hadis*. thk. Mahmud Muhammed et-Tanâhî- Tâhir Ahmed ez-Zâvî. 2 Cilt. Kahire: Daru İhyai'l-kütübi'l-Arabiyye, 1. Basım, 1963.
- İbrahim Medkûr. *Mu'cemü'l-Veciz*. Mısır: Dârü't-Tahrir, 1980.
- İbrahim Mustafa. *Mu'cemü'l-Vasît*. 2 Cilt. Mısır: Matbaatu Mısır, 1960.
- İmam Şiblî. *Peygamberimizin Risaleti ve Şahsiyeti*. trc. Ahmet Karataş. İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Basım, 2002.
- İşler, Emrullah. "Secde Kelimesi ve Türkçe'ye Çeviri Sorunu". *İslâmiyat*, 1/ 3 (Temmuz-Eylül 1998), 105-115.
- Karaman, Hayrettin. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0126.htm>. (27 Aralık 2017).
- Karslı, H. İbrahim. *Kur'an Yorumlarında Kadın Sosyo-kültürel Çevrenin Kur'an Yorumlarındaki Yansımaları*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Köktaş, Yavuz. *Kadınlarla İlgili Hadisler*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı: (Meal). hz. Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 12. Basım, 1984.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'an*. trc. Beşir Eryarsoy. 19 Cilt. İstanbul: Burcu Yayınları, 1997.
- Maraşlı, Sema, "Tüylerimizi Diken Diken Eden Emir". (13 Mayıs 2011). <http://www.haber7.com/haber/20110513/Tuylerimizi-diken-diken-eden-emirphhttp>.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemaleddin Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf. *Tuhfetü'l-Eşrâf*. tlk. Abdüssamed Şerafeddin. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1965.
- Mübârekfurî, Ebû'l-Ula Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim. *Tuhfetü'l-Ahvezî*. Nşr. Abdurrahman Muhammed Osman. 10 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Medeni. 1387/1964.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyüddin Abdülazîm b. Abdülkavî. *et-Terğîb ve't-Terhîb*. Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 6 cilt. Kahire: Dâru'l-fikr, 3. Basım, 1399/1979.
- Naci, Muallim. *Lugat-ı Naci*. İstanbul: Maarif Nezareti, 1904.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şu'ayb. *Kitâbü's-Süneni'l-Kübrâ*. thk. Abdulğafur Süleyman el-Bendarî. 6 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Alemiyye, 1991.
- Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat*. "Secde". İstanbul: Türdav Basım, 1978.
- Pilavoğlu, Mehmed Kemal. *Tarihe ve Dinimize Göre Kadın*. Ankara: Güven Matbaası, 1964.
- Râgıb el-İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal. *el-Müfredatü fi garibi'l-Kur'an*. Kahire: ?, 1961.
- Sâmî, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978.
- Seharanfurî, Halil Ahmed. *Bezlü'l-Mechûd*. tlk. Zekeriyya b. Yahya el-Kandehlevî. 20 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ?.
- Sofuoğlu, Mehmed. *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. 12 Cilt. İstanbul: Ötüken, 1989.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebi. *ed-Dürrü'l-mensûr*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1983.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî. *Mu'cemü'l-kebîr*. thk.-thc. Hamdi Abdülmecid es-Selefi. 25 cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi. 2. Basım, 1404/1984.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammad b. İsâ b. Sevre es-Sülemî. *el-Camiü'l-kebir*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garabi'l-İslam, 1988.

Topaloğlu, Bekir. *İslamda Kadın*. 18. Basım. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1992.

Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümü*. Ankara: Kitâbiyat, 2. Basım, 2001.

Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1969.

Ustaosmanoğlu, Mahmut. *Ruhu'l-Furkan*. 18 cilt. İstanbul: Sıraç Kitabevi, 1997.

Yazır, Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.

Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. 14 Cilt. İzmir: Anadolu Yayınları, 1991.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *Tâcü'l-arus*. 23 Cilt. Beyrut: Dâru'c-Ceyya, 1970.

Zuhaylî, Vehbe. *Tefsirü'l-Münir*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1. Basım, 1991.